

Anastazja Draszko
Olha Slawynska
Iryna Mamchyts

Pod wspólnym niebem

Anastazja Draszko

Olha Sławynska

Iryna Mamchyts

Pod wspólnym niebem

**Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli w Gdańsku**

Institucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Anastazja Draszko
Olha Sławynska
Iryna Mamchyts

Pod wspólnym niebem

Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli w Gdańsku

Institucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Gdańsk, listopad 2024 r.

Wydawca: Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku

**Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli** w Gdańsku

Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Redakcja merytoryczna: Sylwia Kilanowska-Męczykowska

Redakcja językowa i korekta: Alina Benn

Zdjęcie na okładce: Beata Kwaśniewska

Opracowanie graficzne, skład: Beata Kwaśniewska

Zdjęcia autorek i lalek motanek – Beata Kwaśniewska

Zdjęcia uczniów i uczennic – przekazane przez Młodzieżowe Centrum

Naukowo-Techniczne „Lot” w Zaporozu

Zdjęcia komercyjne pochodzą z <https://www.shutterstock.com>,
<https://www.istockphoto.com/pl>

Druk: Drukomania

Gdańsk 2024 r.

Publikacja została sfinansowana z Funduszu Pomocy z tytułu wsparcia jednostek samorządu terytorialnego w realizacji dodatkowych zadań oświatowych związanych z kształceniem, wychowaniem i opieką nad dziećmi i uczniami będącymi obywatelami Ukrainy (art. 50 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2022 r. poz. 583, z późn. zm.).

Spis treści:

Wstęp	7
<i>Ewa Furche</i>	
Maslenica	10
<i>Anastazja Draszko</i>	
Dzień wyszywanki	18
<i>Anastazja Draszko</i>	
Lalki motanki	33
<i>Olha Sławynska</i>	
Wianki	40
<i>Iryna Mamchyts</i>	
Tańce ludowe	61
<i>Iryna Mamchyts</i>	

Drodzy Państwo,

w czerwcu 2022 roku w bazie hotelowej Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku zamieszkali na okres dwóch lat (wówczas wszyscy myśleliśmy, że na krócej!) nauczycielki i nauczyciele – uchodźcy wojenni z Ukrainy, po tym jak w lutym 2022 roku rozpoczęła się napaść zbrojna Rosji na Ukrainę. Nasza placówka zorganizowała dla nich także kilkusetgodzinny kurs języka polskiego z elementami wiedzy o polskim systemie oświaty oraz wspierała w miarę możliwości w sytuacjach dnia codziennego.

Jestem pełna podziwu dla determinacji naszych Gości z Ukrainy: odnajdowania się i radzenie sobie w nowej sytuacji na obczyźnie. Akceptując zmianę, adaptując się do nowej rzeczywistości, czerpali z głęboko zakorzenionej w świadomości tradycji narodu ukraińskiego. Potrzebowali odwagi, ale i pokory, by sprostać temu wyzwaniu losu. Ksiądz J. Tischner powiedział, że „pokora ma w sobie coś z wolności, którą rodzi w człowieku prawda” – jaka jest prawda dla uchodźców z Ukrainy...? Viktor E. Frankl w książce *Człowiek w poszukiwaniu sensu*, pisząc o swoich wojennych tragicznych doświadczeniach, ujął to w następujący sposób: „Zasadniczo zatem każdy człowiek jest w stanie – nawet w tak skrajnych okolicznościach – decydować o tym, kim się stanie, zarówno pod względem psychicznym, jak i duchowym”, zachowując ludzką godność. Prawda, godność, wolność, odpowiedzialność – wartości, które budują człowieka. Jak się nie zatracić, kiedy stają one pod znakiem zapytania i niszczone jest ich jestestwo?

Pobyt Gości z Ukrainy stworzył nam przestrzeń dla wzajemnego poznania się; pozwolił poczuć ukraińską kulturę, ukraińskie zwyczaje i obyczaje i ich doświadczać. Jedną z ważniejszych tradycji tego narodu jest kultywowanie

haftów na ubraniach, których mnogość wzorów i ich znaczenie zależą od geograficznych oraz historycznych uwarunkowań. Do tej pory nie byłam świadoma estymy i dumy, z jakimi noszą swoje tradycyjne ubiory zdobione haftem.

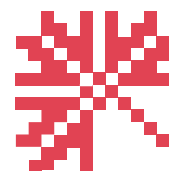
Publikacja, którą oddajemy w Państwa ręce, opowiada piórem trzech ukraińskich nauczycielek – zamieszkujących od początku czerwca 2022 roku do końca czerwca 2024 roku w naszym Centrum – o kulturze, zwyczajach i obyczajach Ukrainy. Wiele z prezentowanych zdjęć pokazuje ich osobiste stroje czy własnoręcznie zrobione motanki – lalki czuwające nad dobrostanem człowieka i domostw. Jestem przekonana, że publikacja wzbogaci zasoby szkoły wielokulturowej, którą staje się polska, zatem także pomorska, szkoła.

Z głębi serca dziękuję autorkom publikacji za przekazaną miłość do tradycji Ukrainy i oddanie nam w darze części siebie, bo jak powiedział Adam Mickiewicz: „Co czuję, inni chcieliby daremnie (...)”.

Wrażliwość, uważność i otwartość na drugiego człowieka – w szczególności na tego, który mówi w obcym języku, innym kodem językowym, pochodzącego z innego kręgu kulturowego – pozwalają go poznać i zrozumieć. Doświadczenie w ten sposób drugiej osoby daje ponadto szansę na spojrzenie na własne przeżycia z innej, często dotychczas niedostępnej, perspektywy. Budzi refleksję i umożliwia zdystansowanie się do własnych przekonań, stereotypów i poglądów. Wierzę, że takie spotkanie z drugim człowiekiem wzbogaca i weryfikuje nasze człowieczeństwo, a także stwarza okazję do stawania się lepszym i bardziej empatycznym.

Chciałabym, żeby ta publikacja była przyczynkiem do lepszego rozumienia się w wielokulturowości, z którą stykamy się każdego dnia. A także małym krokiem do budowania lepszego świata, którego wyznacznikiem będzie synergia wielokulturowości i relacje oparte na szacunku, życzliwości i współczuciu.

*Ewa Furche
dyrektor Pomorskiego Centrum
Edukacji Nauczycieli w Gdańsku*

Już od ponad dwóch lat trwa pełnoskalowa wojna w Ukrainie. Setki tysięcy dzieci ukraińskich musiało zmienić miejsce nauki i przystosować się do nowych warunków. Największym wyzwaniem okazały się bariera językowa i różnice pomiędzy polskim a ukraińskim systemem edukacji.

Stopniowe opanowywanie języka polskiego, zapoznanie się z kulturą, historią i obyczajami sąsiadującego narodu to elementy bardzo ważne – ale równie istotne jest zachowanie więzi młodych Ukraińców z ojczyzną: pozostanie „w starym” systemie edukacyjnym, nauka języka ojczystego oraz historii Ukrainy (by ci uczniowie mogli, gdy to będzie możliwe, wrócić do swojego kraju). Niestety, dzieci uczęszczające do polskich szkół nie mają takiej możliwości.

Aby młodzi Ukraińcy mogli się rozwijać i integrować z nową społecznością, warto wesprzeć ich w nauce języka polskiego, a także stworzyć programy nauczania uwzględniające m.in. ich kulturę i obyczaje. Włączenie szerszego zakresu tematów, które lepiej odpowiadają doświadczeniu dzieci ukraińskich, może zmniejszyć poziom ich stresu, a także poprawić wyniki w nauce. Ważne jest, aby kultywowały one swoje tradycje i obyczaje: obchodziły różne święta i obrzędy ukraińskie oraz obcowały ze sztuką – dzięki temu będą czuły przynależność do swojego narodu.

Z kolei poznanie kultury ukraińskiej przez uczniów polskich może pomóc im zrozumieć rówieśników okupowanego kraju, zwiększyć tolerancję wobec innych kultur, pogłębić wiedzę o historii, tradycjach, języku i sztuce Ukrainy oraz lepiej funkcjonować z ukraińskimi koleżankami i kolegami.

Podobnie jak wiele innych słowiańskich narodów – kultury polska i ukraińska mają dużo wspólnych cech, ale także i różnic, które odzwierciedlają własną historię, język i obyczaje.

MASLENICA

Porównajmy – przykładowo – polski tłusty czwartek do ukraińskiej Maslenicy. Oba te zwyczaje łączy tradycyjny poczęstunek: w Polsce – pączki, w Ukrainie – naleśniki, oraz czas – przed Wielkim Postem.

Co je różni? Maslenica zazwyczaj trwa tydzień i towarzyszą jej tradycyjne zabawy, piosenki i obrzędy, podczas gdy tłusty czwartek obchodzony jest jeden dzień. Maslenica ma głębsze korzenie historyczne, związane z pogańskimi obrzędami i chrześcijańskimi tradycjami, a tłusty czwartek może być postrzegany bardziej jako współczesne święto.

DLACZEGO TO JEST WAŻNE?

Poniżej szczegółowo opisuję to popularne święto ludowe i jego genezę – myślę, że te informacje mogą rozwinąć kompetencje międzykulturowe uczniów, poszerzyć ich horyzonty i pogłębić zrozumienie świata.

SKĄD TO SIĘ WZIĘŁO?

Pierwsze wzmianki o Maslenicy sięgają IV wieku naszej ery. Święto to było obchodzone nie tylko w okresie pogaństwa, lecz także po wprowadzeniu chrześcijaństwa przez księcia Włodzimierza I Wielkiego w 988 roku. Biorąc pod uwagę dużą popularność obchodów maslenicznych i ich znaczenie dla ludu, Cerkiew Prawosławna nie odrzuciła ludowych tradycji, lecz racjonalnie, z rozwagą je wykorzystwała.

Maslenica wywodzi się od pogańskiego święta pożegnania zimy, które przetrwało po przyjęciu chrześcijaństwa. Trwa cały tydzień. To przede wszystkim czas obfitości jedzenia: rozkoszowania się nim, próbowania różnorodnych potraw i nieodmawiania sobie niczego. Głównym daniem

Polska rzeczywistość jest na etapie transformacji kulturowej. Zmiana zachodzi nie tylko w nowych mieszkaniach Polski, którzy uczą się języka i poznają realia naszego kraju, lecz także w nas – społeczności przyjmującej. Dlatego warto w tym miejscu przywołać model DMIS (ang. Developmental Model of Intercultural Sensitivity) autorstwa Milona Bennetta. Rozwój kompetencji międzykulturowych zaczyna się od fazy monokulturowej, w której obecność Innego jest wypierana i brakuje świadomości różnic kulturowych, a kończy fazą relatywizmu kulturowego – człowiek czuje się komfortowo w bardzo różnych kontekstach kulturowych i potrafi uwzględniać różnice kulturowe w swoich zachowaniach.

Warto więc zadać sobie następujące pytania: W jakim miejscu jesteśmy jako społeczeństwo? Czy mamy świadomość, jak różnorodny jest świat? Co wiemy o wartościach, normach i ukrytych wzorach kulturowych zarówno własnych, jak i przedstawicieli innych nacji mieszkających w Polsce? Czy mamy w sobie uważność na Innego i na siebie, umiejętność dostrzegania uwarunkowań kulturowych i schematów zachowań? Czy jest w nas otwartość i ciekawość poznawcza?

Spotkanie z inną kulturą to droga, która może przynieść nam wiele pozytywnych emocji, ale także frustracji i poczucia niezrozumienia oraz pytań, na które nie ma gotowych i prostych odpowiedzi.

*Sylvia Kilanowska-Męczykowska,
nauczycielka-konsultantka
ds. języka polskiego
i pracy z uczniem*

w czasie Maslenicy są naleśniki, które przygotowuje się codziennie.

Maslenica jest również znana z zabaw ludowych: śpiewów, rozrywek na świeżym powietrzu, np. zjeżdżania ze wzgórz na sankach, budowy ołtarzyków maslenicowych, robienia ognisk itp.

Święto to jest podzielone na dwa okresy: Maslenicę Wąską (poniedziałek, wtorek, środa) i Maslenicę Szeroką (czwartek, piątek, sobota, niedziela). Przez pierwsze trzy dni można zajmować się pracami domowymi, ale od czwartku zostają one wstrzymane. Każdy dzień Maslenicy ma swoją nazwę i swoje przeznaczenie. W dawnych czasach przestrzegano wszystkich tradycji, ale obecnie o większości z nich zapomniano.

Poniedziałek – Spotkanie

W tym dniu budowano górki ze śniegu, by później z nich zjeżdżać. Wierzono, że im dalej potoczą się sanie i głośniejszy będzie śmiech dobiegający z góry, tym lepsze będą plony.

O zapisie nazwy Maslenica

Kwestia zapisu słowa Maslenica nie jest prosta. Pierwotnie to nazwa święta pogańskiego wschodnich Słowian – a skoro tak, to właściwa jest wielka litera. W czasach chrześcijańskich maslenica stała się zwyczajem ludowym związanym z obchodami ostatniego tygodnia przed Wielkim Postem, czyli odpowiednikiem np. polskich ostatków (zapustów) – a skoro tak, to właściwa jest mała litera. Później została zaanektowana przez Kościoły wschodnie i stała się oficjalnie świętem religijnym – a skoro tak, wracamy, to właściwa jest wielka litera.

Jak widać, możliwa jest zatem podwójna pisownia, w zależności od kontekstu. Ale ponieważ takie rozróżnienie święto – zwyczaj jest tu jeszcze trudniejsze niż w wypadku typowych polskich andrzejek czy mikołajek, w razie wątpliwości zalecamy zapis wielką literą¹.

¹ Zob. <https://dobryslownik.pl/slownik-poprawnej-polszczyzny/5978/o-zapisie-nazwy-maslenica/> [dostęp: 22.07.2024].

Oczywiście równie istotnym elementem były naleśniki – pamiętano, aby pierwszym poczęstować rodziców.

Wtorek – Zabawa

W tym dniu urządzano zabawy i częstowano się naleśnikami podczas zorganizowanych uroczystości.

Czas spędzano na zabawie: jeżdżono na łyżwach i sankach. Chłopcy tego dnia mieli większą śmiałość, by adorować dziewczęta.

Środa – Rozpieszczanie

Tego dnia wszystkie gospodynie w dużych ilościach przygotowywały różnorodne smakołyki i dekorowały nimi stół. Oczywiście naleśniki były daniem głównym.

Czwartek – Szat

W tym dniu Maslenica rozpoczynała się w pełni – ludzie bawili się od rana do wieczora: tańczyli razem, tworząc koło, i śpiewali piosenki.

Piątek – Wieczór teściowej

W tym dniu duża liczba zwyczajów miała na celu przyspieszenie wesel i wspieranie młodych w znalezieniu odpowiedniego partnera.

Dodatkowo tym razem to zięciowie gościli wieczorem swoje teściowe i częstowali je naleśnikami.

Sobota – Spotkanie ze szwagrami

Młoda żona zapraszała do siebie siostry męża, obdarowywała je prezentami i częstowała smakołykami. Oczywiście wraz ze szwagierkami przychodziła cała rodzina.

Niedziela – Niedziela przebaczenia

W tym dniu wszyscy chrześcijanie nie tylko zjadali się naleśnikami, lecz także prosili o wybaczenie, by rozpocząć post z czystym sumieniem.

Ludzie chodzili po domach, całowali się na powitanie i prosili o wybaczenie zarówno krewnych, jak i sąsiadów, a nawet całą wieś. Ten, kto wybaczył, mówił: „Bóg wybaczy”. W ten sposób oczyszczano przed Wielkim Postem swoje dusze ze wszystkich grzechów.

Najważniejszym wydarzeniem ostatniego dnia było pożegnanie maslenicy – kukły z siana i szmatek, której zakładano stare damskie ubranie. Jej atrybutem był naleśnik lub patelnia. Następnie uroczyste przeprowadzano ją po

całej wiosce. Na obrzeżach wsi kukłę palono na stosie, topiono w wodzie lub rozrywano na kawałki i rozrzucano siano po polach, aby zapewnić sobie przyszłoroczny urodzaj. W ten sposób żegnano zimę i witano długo wyczekiwaną wiosnę.

Dziś Maslenica to ulubione święto ukraińskie. Dzieci w szkole obchodzą je, tańcząc, bawiąc się i jedząc m.in. naleśniki. Chętni uczniowie zbierają interesujący materiał na temat tradycji i historii obchodów tego święta, a także ciekawostek – i prezentują zebrane informacje przed klasą. Absorbującą i smaczną częścią obchodów Maslenicy w szkole jest oczywiście przygotowywanie naleśników. Sposób ich sporządzania zależy od chęci i dostępnego wyposażenia w klasach. Dzieci mogą je usmażyć w domu z rodzicami i przynieść

do szkoły albo przygotować bezpośrednio w klasie (jeśli warunki na to pozwalają). Oczywiście to drugie rozwiązanie sprawia dużo więcej frajdy – aby proces był jeszcze bardziej ekscytujący, uczniów można podzielić na drużyny.

Lalka motanka – masnica

Tradycją jest także, by od jednej Maslenicy do drugiej zachować w rodzinie domową lalkę motankę – masnicę. Symbolizuje ona bowiem wszelkie dobrodziejstwa związane z nadejściem wiosny i ciepła: dostatek, płodność, zdrowie, a jednocześnie ochronę domu i ludzi w nim mieszkających. Taką lalkę tworzy się w czasie Maslenicy i przechowuje przez cały rok, aby w przeddzień kolejnego tego święta spalić ją lub wrzucić do rzeki i następnie stworzyć nową motankę.

Dla takiego amuletu zawsze wybiera się najlepsze miejsce w domu: przed drzwiami wejściowymi lub na półce, aby lalka mogła skutecznie pełnić swoje funkcje.

Samodzielne tworzenie tego rodzaju talizmanów zawsze wzbudza zainteresowanie uczniów.

Reguły tworzenia masnicy

Aby domowy amulet był obdarzony właściwą magiczną siłą i mógł skutecznie chronić domowników, podczas jego tworzenia należy przestrzegać prostych zasad:

1. Jak każda magiczna lalka motanka, masnica jest tworzona bez użycia ostrych i tnących narzędzi. Taka praktyka pozwala na napełnienie jej twórczą energią, a nie niszczycielską siłą.
2. Tradycyjna lalka mierzy 20–25 cm, ale można też wybrać swój własny rozmiar.
3. Wskazane jest, aby używać tkanin w jasnych kolorach, wtedy masnica będzie jaskrawa i efektowna.
4. Materiał na suknię obrzędową wybieramy z motywami kwiatowymi lub wiejskimi – to przyciąga wiosnę.

Aby zrobić masnicę, potrzebne są:

- tkaniny: jasna na głowę, z kwiatowym wzorem – na spódniczkę, a na klatkę piersiową, ręce, chustkę i fartuch – materiał taki sam jak na spódniczkę lub inny;
- wstążka na pas oraz nici i wata;
- kawałek żółtego (pomarańczowego) materiału na naleśnik – średnica kółka będzie zależała od odległości między rękoma;
- kijek w kształcie procy – wielkości dłoni.

Masnica – krok po kroku

1. Z białego/jasnego materiału formujemy głowę oraz piersi (do środka wkładamy watę).
2. Kijek w kształcie procy najpierw owijamy białymi/jasnymi kawałkami materiału, a następnie na końcu drewnianego patyka spiralnie nakładamy kolorowe kawałki, które będą tworzyć ręce.
3. Na patyk nakładamy głowę.
4. Umieszczamy klatkę piersiową i lalkę obwiązujemy nicią w pasie.
5. Zakładamy wzorzystą spódnicę oraz chustkę i przyozdabiamy fartuchem.
6. Z żółtej tkaniny wycinamy koło i przyszywamy je do rąk.

JAK TO WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?

Bez zabaw i konkursów Maslenica nie byłaby tak wyczekiwany świętem. Niżej przedstawiam przykładowe konkursy dla uczniów. Zabawy te można przeprowadzić w ciągu jednego dnia (tu zostały rozpisane wg dni tygodnia, ponieważ odnoszą się do tradycyjnych zabaw maslenicowych – patrz s. 11–13).

Poniedziałek:

Konkurs „Huśtawki”

Dziecko trzyma mały koszyk i wprawia go w ruch podobny do bujającej się huśtawki. Każdy uczestnik otrzymuje małe piłeczki i wrzuca je do poruszającego się koszyczka. Uczeń, który zdobędzie najwięcej punktów, otrzymuje nagrodę.

Wtorek:

Konkurs „Pocztą”

Grę zaczyna prowadzący (nauczyciel lub uczeń) i inicjuje dialog:

- Dzyń, dzyń, dzyń!
- Kto tam, skąd? – odpowiadają uczniowie.
- Z miasta (np. Gdańska) – informuje prowadzący.
- A co robi się w tym mieście? – dopytują uczniowie.

Prowadzący może powiedzieć, że w mieście ludzie tańczą, śpiewają, skaczą itp., a uczestnicy naśladują te czynności. Ten, kto się nie stara, otrzymuje „mandat”. Zabawa się kończy, gdy prowadzący zdobędzie pięć „pouczeń”. Gracze, którzy otrzymali „mandaty”, muszą je wykupić – prowadzący wymyśla więc interesujące zadania: dzieci czytają

wiersze, opowiadają zabawne historie, rozwiązują zagadki, imitują zachowania różnych zwierząt itp. Następnie wybierany jest nowy prowadzący i zabawa się powtarza.

Środa:

Konkurs „Zdobądź nagrodę”

Na długim sznurku przeciągniętym przez całą salę wiszą przekąski: cukierki, ciastka, gofry itp. (wszystkie smakołyki, które można przymocować). Uczestnicy mają zawiązane oczy i muszą zdobyć nagrodę, nie korzystając przy tym z rąk.

Czwartek:

Konkurs „Bitwa na worki”

W zabawie biorą udział chłopcy i dziewczęta; ich zadaniem jest jak najdłużej utrzymać równowagę na wąskiej ławie podczas walki z przeciwnikiem na worki. Zwycięża najbardziej wytrwały uczestnik.

Piątek:

Konkurs „Naleśniki teściowej”

Uczestniczyć w nim mogą wszyscy chętni. Wygrywa ten, kto zje jak najwięcej naleśników w ciągu minuty.

Sobota:

Konkurs „Dobra gospodyni”

W tym konkursie dziewczęta i chłopcy muszą w ciągu dwóch minut obrać ziemniaki, przyszyć guzik i ubrać lalkę.

Niedziela:

W tym dniu dzieci proszą o wybaczenie bliskich, a następnie tańczą, żegnając radosną Maslenicę.

DZIEŃ WYSZYWANKI

Narodowy strój jest ważnym symbolem kulturowej tożsamości i dziedzictwa każdego kraju. Odzwierciedla on unikalność i tradycje narodu, jego historię, wiarę i wartości. Oto kilka kluczowych aspektów narodowego stroju:

1. Dziedzictwo kulturowe: Narodowy strój jest częścią dziedzictwa kulturowego każdego kraju. Przekazuje on unikalne tradycje, zwyczaje i sposób życia pokoleń.
2. Symbolika: W narodowym stroju używa się symboli, które mają głębokie znaczenie i przyczyniają się do kształtowania tożsamości narodowej. Mogą one odzwierciedlać historię, naturę, przekonania religijne i inne aspekty kultury.
3. Identyfikacja i zwiększenie samooceny: Narodowy strój pomaga ludziom poczuć się częścią swojej kultury i wspierać oraz zachować dziedzictwo kulturowe. Może także wzmacniać poczucie dumy z własnego narodu i korzeni.
4. Turystyka i wymiana kulturalna: Narodowy strój jest ważnym elementem turystyki kulturowej i wymiany kulturalnej. Przyciąga uwagę obcokrajowców i przyczynia się do wzajemnego zrozumienia między narodami.

DLACZEGO TO JEST WAŻNE?

Porównanie ludowych ubiorów ukraińskich i polskich może być dla uczniów obu tych krajów inspirujące. Przede wszystkim sprzyja wymianie kulturowej i budowaniu porozumienia między narodami. Pomaga odnaleźć wspólne kulturowe i historyczne powiązania, a także poszerzyć wiedzę na temat tradycji oraz kultury nie tylko swojego kraju, lecz także tego sąsiadującego.

Ponadto zestawianie narodowych strojów może przyczynić się do rozwoju międzykulturowej tolerancji i szacunku dla różnorodności. Poznanie, w jaki sposób elementy narodowego stroju odzwierciedlają historię, wiarę, tradycje i wartości kulturowe danego kraju, sprzyja kształtowaniu u uczniów szerszej perspektywy i szacunku dla innych kultur.

Ważną rolę w narodowym stroju Ukrainy odgrywa haftowany ubiór zwany wyszywanką. Ma on swoją wielowiekową historię, więc przyjrzyjmy się mu bliżej.

Polska i ukraińska kultura ludowa mają wiele podobieństw. Okazją do przeprowadzenia ciekawych projektów międzykulturowych mogą być Europejskie Dni Dziedzictwa obchodzone już od 30 lat jesienią każdego roku (szczegóły: <https://edd.nid.pl/>).

Warto zainspirować się działalnością Anny Flis, nauczycielki plastyki w Szkole Podstawowej w Kowalach oraz rzeźbiarki i niestrudzonej promotorki dziedzictwa kulturowego naszego regionu. Anna Flis – członkini naszej sieci edukacji artystycznej – zaproponowała swoim uczniom wspaniałą lekcję z haftem w roli głównej. Towarzyszyła jej wystawa obrazująca proces powstawania tkanin i prezentująca bogactwo wzornictwa. Za pomocą kółki uczniowie przenosili na materiał wzory i haftowali... farbami. Zdjęcie (zabacz tu: <https://tiny.pl/d2fw3>) z mapą haftów pokazuje, jak duże jest podobieństwo haftów regionu południowo-wschodniej Polski do ukraińskiej wyszywanki.

Sylvia Kilanowska-Męczykowska, nauczycielka-konsultantka ds. języka polskiego i pracy z uczniem z doświadczeniem migracji

SKĄD TO SIĘ WZIĘŁO?

Od pradawnych czasów wyszywanka była dla Ukraińców nie tylko ubraniem. Każda ukraińska babcia, matka czy gospodyni wkładała w koszulę ukryte znaczenie podczas zarówno haftowania, jak i tkania. Oznacza to, że koszulę od początku do końca tworzyła przeważnie ta sama mistrzyni. Ubranie stało się amuletem chroniącym Ukraińców przed wszelkim złem.

Ukraińcy wierzą, że obdarzona ogromną siłą wyszywanka potrafi czynić cuda. Wykorzystanie specjalnych znaków i przestrzeganie rytuałów sprawiają, że gotowa odzież staje się nośnikiem potencjalnej energii, która uwalnia się podczas określonych okoliczności. Przykładowo czary ślubnych koszul zaczynają działać w chwili ślubu i chronią parę, dopóki te ubrania się nie zużyją (dlatego dba się o nie i nosi tylko od święta).

Naukowcy twierdzą, że w narodowym stroju ludzie zawsze kodują „szczęście i los, życie i wolność” – jak to opisano w obrzędowych ludowych pieśniach. Od wielu wieków wyszywanka niesie w sobie duchowe bogactwo, mądrość, tradycję i więź wielu pokoleń.

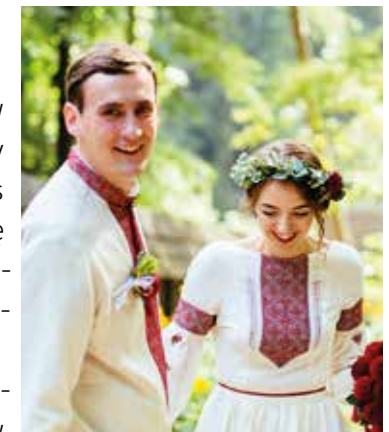
Historyczne fakty dotyczące haftu na wyszywankach

Historia wyszywanki sięga głęboko. Zgodnie z dokumentami historycznymi i wykopaliskami archeologicznymi ozdabianie odzieży haftem było szeroko rozpowszechnione już w okresie przedchrześcijańskim – według relacji Herodota starożytni Scytowie nosili wyszywane ubrania.

Ukraińska symbolika narodowa ukształtowała się pod wpływem innych narodów, wchłaniając artystyczne elementy ich kultur, ale z zachowaniem swojej oryginalności.

Najstarszą wyszywankę znaleziono w obwodzie mikołajowskim. Fragment purpury wyszyty złotem to część kobiecego uzbrojenia sarmackiego i jest datowany na pierwsze tysiąclecie naszej ery.

W 1909 roku we wsi Martyniówka w obwodzie czernihowskim odkryto skarbiec, a w nim przedmioty datowane na VI wiek. Wśród nich były dwie statuetki mężczyzn ubranych w długie szerokie koszule z haftem na wysokości piersi, niby tańczących hopaka. Zgodnie z legendą to obrazy dawnych Słowian (Roksołan, Jazygów, Aorsów), którzy zakładali wyszywanki, golili głowy i nosili wąsy.

Legenda o wyszywance

Dawno, dawno temu ludzie zaczęli umierać na chorobę, której nikt nie znał. Uciekli więc ze wsi do lasów, ale ona i tam ich znalazła. Nie oszczędzała ani starych, ani małych. Ludzie byli w rozpacz. Co robić? Jak się ocalić i uratować dzieci przed zarazą? Nikt nie znał odpowiedzi na te pytania.

Aż wreszcie znikąd pojawiła się starsza kobieta i powiedziała: Weźcie białe święteczne koszule i małutkimi krzyżykami szycie na nich zioła, które rosną na naszej matce-ziemi i dają nam zdrowie: mak, kalina, malwa, rumianek, chaber i barwinek. I szycie dookoła – na rękawach, na piersiach, kołnierzu. Noście je codziennie, a będziecie zdrowi – bo ta ziemia, piękno i szczęście od kwiatów przekażą wam zdrowie i siłę.

Posłuchano starszej kobiety i od tego czasu choroba odeszła za lasy i za morza i nikt więcej o niej nie słyszał. Do dziś ludzie pamiętają słowa wieszczki i chodzą w wyszywankach.

Wyszywanki tworzyły prawdziwe mistrzynie, dbające, by każda z koszul była niepowtarzalna. Jednakże wszystkie wyszywanki mają wspólne cechy – używane do ich ozdabiania ornamenty dzielą się na:

- ornamenty geometryczne (linie, romby, trójkąty, krzyże i inne figury);
- ornamenty roślinne (kwiaty, liście, gałązki, drzewa);
- ornamenty zwierzęce (obrazy różnych zwierząt, ptaków, ryb lub ich poszczególnych elementów: oczu, rogów, pazurów).

Taka różnorodność nie pojawiała się przypadkowo, ponieważ, jak wiemy, wzory na ubraniach pełnią funkcję nie tylko dekoracyjną, lecz także mistyczną. Do każdej koszuli dobierano określony wzór mający swoje sakralne znaczenie.

Znaczenie symboliki ukraińskiego haftu

Ukraińscy przodkowie oddawali cześć żywiołom natury. Najbardziej powszechnymi elementami wyszywanki są symbole reprezentujące słońce i wodę. Słońce jest przedstawiane w formie ośmioramiennej gwiazdy lub swastyki, a woda – falistych linii. Te emblematy służyły jako ochrona przed złymi siłami.

Kolejnym powszechnym symbolem jest romb z kropką w centrum oznaczający płodność. Ubranie z motywem rombów nosili małżonkowie pragnący zostać rodzicami.

Na koszulach często zauważymy także kalinę. Uznawana jest za uosobienie ogniowej trójcy – słońca, księżyca i gwiazd. Czerwony kolor kaliny symbolizuje krew narodu oraz nieśmiertelność rodu. Na męskich wyszywkach można zobaczyć również wizerunki dębu – symbolizującego męską siłę, energię do życia i rozwój. Żony często wyszywały na koszulach mężów wzory z liśćmi i żołędziami dębu.

Symbolem szczęśliwego życia rodzinnego jest winorośl. Kiście winogron były przedstawiane nie tylko na ubraniach, lecz także na ręcznikach i obrusach. Barwinek, który często można zobaczyć na wyszywkach, symbolizuje zaś młodość, celowość, rozwój. Chmiel ma podobne znaczenie. Koszulki z motywem barwinka i chmielu zazwyczaj były wykonane dla chłopców i dziewcząt.

Czerwony mak na wyszywance uznawano za amulet rodzinny, który chronił przed złem. Jeśli byli w niej polegli wojownicy, kobiety z tej rodziny przedstawiały na swojej odzieży maki ku ich pamięci. Pojawiała się także róża, która uosabiała miłość i miłosierdzie, a także słoneczniki – symbolizujące życie, energię, szczęście.

Znaczenie koloru ukraińskiej wyszywanki

Ważne są nie tylko wzory, ale także ich kolor:

- **czerwony** – słońce, szczęście, ochrona, miłość i pasja;
- **zielony** – procesy narodzin i wzrostu;
- **żółty** – energia słoneczna, życie, radość, bogactwo i rozkwit;
- **niebieski** – energia, spokój, kolor wody i nieba;
- **biały** – czystość, świętość, niewinność (białe koszule nosiły kobiety niezamężne);
- **czarny** – ból i cierpienie, negatywna energia, energia śmierci (czarne wyszywanki tradycyjnie przeznaczone są dla zmarłych).

W Ukrainie istnieje około 200 różnych technik haftu i jest ponad 100 mistrzyń tej sztuki. Każdy region ma nie tylko swoją technikę haftu, lecz także ornament, tradycyjne kolory i detale.

Haft borszczowski jest jednym z najbardziej oryginalnych. Koszule są bogato wyszywane czarnymi nitkami. Na tych pięknych borszczowskich ubraniach uwieczniono fragmenty kultury trypolis.

Z kolei jednym z najtrudniejszych rodzajów haftu jest haft z Połtawy – biały na białym. Inspirowany był naturą: dawniej kobiety haftowały głównie zimą, kiedy nie było pracy na roli.

Dzień Wyszywanki dziś

Co roku w trzeci czwartek maja w Ukrainie obchodzi się Dzień Wyszywanki – święto, które ma na celu zachowanie tradycji ukraińskiego stroju narodowego. Wyszywanka dla Ukraińców jest prawdziwym narodowym skarbem, który symbolizuje piękno, siłę, szczęśliwe życie i rodzinne wspomnienia. Pomimo swojej długiej historii wyszywanka nadal jest modna i uznawana za bardzo stylową.

Dołączenie do obchodów Dnia Wyszywanki jest proste – wystarczy przyjść do pracy lub szkoły w haftowanej koszuli. Nie organizuje się specjalnych wydarzeń z tej okazji. Co roku zaś w Ukrainie odbywa się flashmob polegający na tym, że ludzie ubierają się w narodowy strój, fotografują się i udostępniają zdjęcia w mediach społecznościowych. W tym dniu tradycyjnie organizowane są konkursy na najlepszą wyszywankę lub najciekawsze zdjęcie w niej.

Światowy Dzień Wyszywanki zainicjowała studentka Uniwersytetu imienia Jurija Fedkowycza w Czerniowcach – Lesia Woroniuk. Dziewczyna zauważyła, że wielu studentów od czasu do czasu przychodzi na uczelnię w haftowanych koszulach. Zaproponowała więc, aby koledzy i koleżanki z jej grupy w konkretny dzień przyszli na zajęcia tak właśnie ubrani. Podczas pierwszego wydarzenia, które odbyło się w 2006 roku, wzięło udział tylko kilkudziesięciu studentów. W kolejnych latach liczba uczestników rosła, a inicjatywa ta została poparta przez wykładowców uczelni wyższych, nauczycieli i studentów z innych miast.

Diaspora ukraińska rozpowszechniła to święto na całym świecie; teraz Dzień Wyszywanki nabrał międzynarodowego znaczenia – tradycyjny strój ukraiński noszą ludzie z 70 krajów na całym świecie.

Wyszywanka – symbol współczesnej kultury ukraińskiej

Ukraińcy lubią ustanawiać narodowe rekordy związane z wyszywkami. Przykładowo w 2012 roku, w Dzień Niepodległości, w Narodowym Rejestrze Rekordów Ukrainy odnotowano w Równem nowy rekord: największą liczbę osób w wyszywkach – 6570 osób.

W 2011 roku zakład krawiecki wykonał ogromną wyszywkę o wymiarach 4 m na 10 m. Została ona użyta do ozdobienia głównego budynku Czerniowieckiego Uniwersytetu Narodowego imienia Jurija Fedkowycza.

Najdroższą wyszywką stała się koszula, którą zaprezentowano na Targach Soroczyńskich w 2013 roku. Ważyła 4 kg, a jej wartość przekroczyła 10 000 hrywien.

Pierwszym Ukraińcem, który połączył ukraińską narodową wyszywkę z codziennym ubraniem – nosił ją pod marynarką, był Iwan Franko. W ten sposób pisarz starał się zachować wyszywkę dla przyszłych pokoleń. I tak właśnie przedstawiono go na banknocie o nominale 20 hrywien.

Ukraińska narodowa koszula stała się popularna na całym świecie. Nawet pojawiła się w kolekcjach światowych marek odzieżowych: Dior, Gucci, Valentino i Dolce&Gabbana. Ukraińska wyszywanka podbiła serca światowych celebrytów: Madonny, Demi Moore, Dity von Teese, Claudii Schiffner i innych.

JAK TO WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?

By uczniowie zapamiętali jak najwięcej faktów dotyczących historii narodowego stroju, można zaproponować im pracę w formie projektu badawczego. Niech zbiorą jak najwięcej informacji na ten temat, a następnie zaprezentują je przed klasą.

Dzieci mogą spróbować odpowiedzieć na poniższe pytania:

- Jakie są charakterystyczne cechy narodowego stroju w Ukrainie?
- Jakie są charakterystyczne cechy narodowego stroju w Polsce?
- Czy gdzieś na świecie istnieje muzeum narodowego stroju? Czy są takie w Polsce lub w Ukrainie?
- Jak odnoszą się do tradycyjnego stroju przedstawiciele diaspory?
- Które narody mają podobny tradycyjny strój, czym on się różni?

Nad projektem można pracować zarówno samodzielnie, jak i w grupie. Można połączyć uczniów w grupy 5–6-osobowe (w takim przypadku każdy uczeń będzie pracował nad jednym pytaniem, a następnie dzieci połączą zebrane informacje i zaprezentują je przed klasą).

Uczniowie mogą również stworzyć zestawienie interesujących i nietypowych faktów o stroju narodowym.

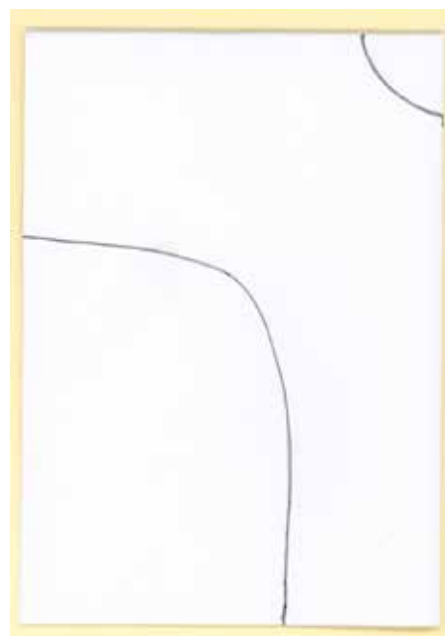
Oczywiście będą musieli przeszukać internet, zajrzeć do biblioteki szkolnej itp. Ważne, aby dzieci zebrali najbardziej interesujące według nich fakty, a następnie w grupach stworzyły barwne broszury lub prezentacje poświęcone tradycyjnemu strojowi. Można nawet zorganizować głosowanie na najciekawszy i nieoczywisty fakt.

Flashmob

Flashmob to teraz bardzo popularne zjawisko. Dlatego warto zorganizować je nie tylko w klasie, lecz także w całej szkole – uczniowie przychodzą do szkoły w narodowym stroju. Można ich także zachęcić do udziału w improwizowanym pokazie mody.

Aby urozmaicić zabawę, warto ogłosić konkurs na najlepsze zdjęcie w ludowym ubraniu. Dzieci mogą umieszczać fotografie na stronie szkoły lub w mediach społecznościowych. Zwycięzców wybiera się zarówno poprzez ogólne głosowanie, jak i z pomocą jury.

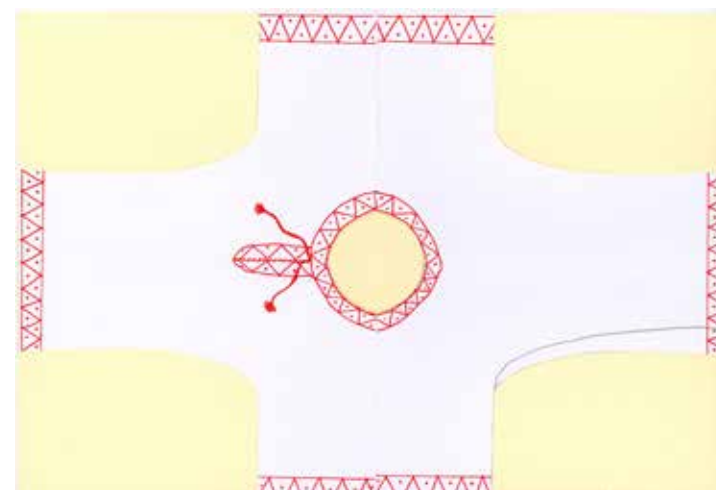
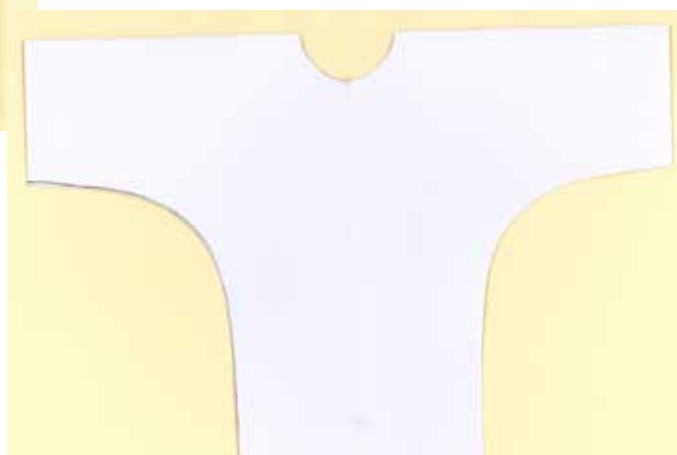
Papierowe wyszywanki – jak je zrobić

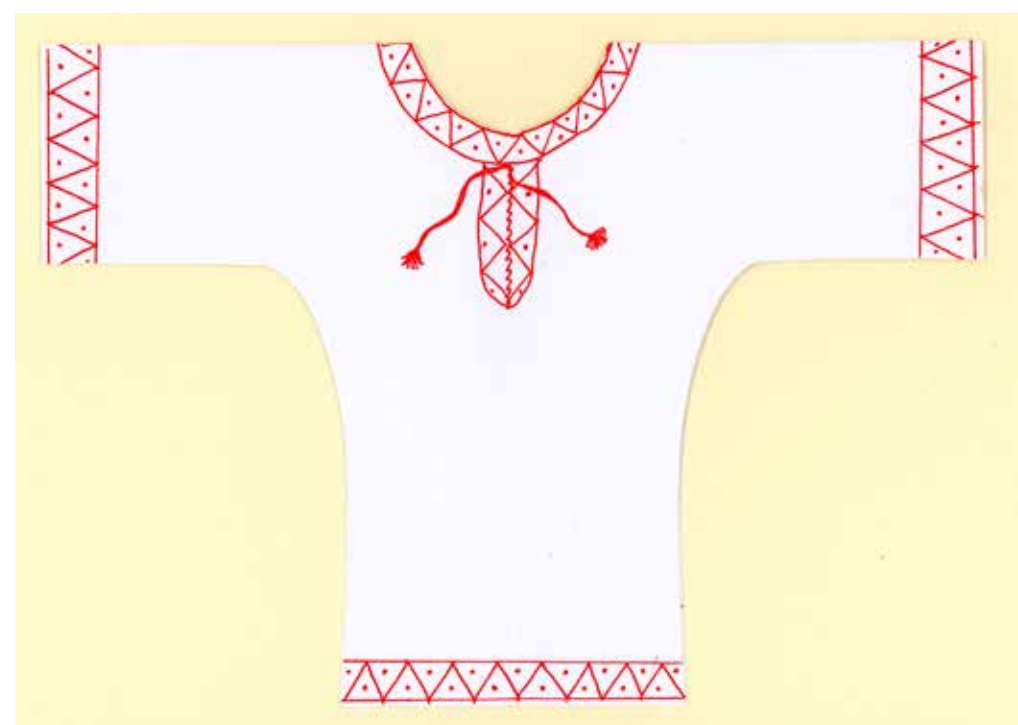
2

1 Kartkę A4 składamy dwa razy na pół.

1. Rysujemy dwie linie – w ten sposób tworzymy rękaw i dekolt.
2. Tniemy nożyczkami wzdłuż narysowanych linii i rozkładamy kartkę.
3. Jeszcze raz rozkładamy kartkę (do formatu A4) i ją dekorujemy.
4. Składamy wyszywankę na pół i mamy gotową koszulę, ozdobioną z dwóch stron.

3

4

Tworzenie ornamentu w narodowym stroju

Można zachęcić uczniów, by stworzyli własny ornament na wcześniej przygotowanych szablonach koszulek (skorzystaj z tych zamieszczonych na s. 29–31). Dzieci mogą samodzielnie zdecydować, dla kogo tworzą prace i jakie symbole włączą do swojego ornamentu.

Praktyczne zajęcia „Tworzymy zakładkę”

Zachęcamy dzieci, by stworzyły zakładki do książki z wzorem haftu. W tym celu rozdajemy szablony, które należy pokolorować wg instrukcji, a następnie przykleić do tektury (by zakładka była sztywna).

- 3 – kolor czerwony
- 7 – kolor zielony
- 9 – kolor żółty

		7		7			3			
	7			7			3	3		
7			7		7		3	3	3	
7						9				
7			3	3	3		3	3	3	
	7			3	3		3	3		
		7			3		3			
			3			7		7		
		3	3			7			7	
	3	3	3		7		7			7
				9						7
	3	3	3		3	3	3			7
		3	3		3	3			7	
			3		3			7		
		7		7			3			
	7			7			3	3		
7			7		7		3	3	3	
7						9				
7			3	3	3		3	3	3	
	7	7		3	3		3	3		
		7			3		3			

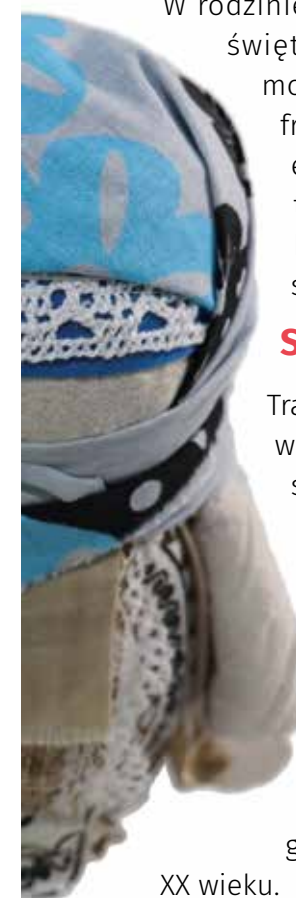
Anastasija Draszko

Jestem absolwentką Uniwersytetu Pedagogicznego na Wydziale Filologii Ukraińskiej. Pracowałam jako nauczycielka języka i literatury ukraińskiej (w szkole podstawowej w Krzywym Rogu), dlatego kultura ukraińska i zwyczaje zajmują bardzo ważne miejsce w moim życiu. Moi synowie uczą się teraz w polskiej szkole. Dla mnie – podobnie jak dla wielu innych rodziców z Ukrainy – niezwykle ważne jest, aby dzieci mogły zintegrować się z nową społecznością, ale jednocześnie nie zapomnieli o swoim języku, swojej kulturze i swoich tradycjach.

LALKI MOTANKI

W rodzinie ukraińskiej od zawsze jednym ze świętych amuletów była ludowa lalka motanka – symbol kobiecej mądrości, fragment ukraińskiej kultury ludowej, element historyczny, przykład autentycznej sztuki ukraińskiej. Można ją było więc zobaczyć w każdym wiejskim domu.

SKĄD TO SIĘ WZIĘŁO?

Tradycja motanki prawdopodobnie wywodzi się z czasów kultu prastowiańskiej Bogini Matki – to jej mogły być poświęcone pierwsze lalki. Etnografowie zainteresowali się lalkami ukraińskimi na przełomie XIX i XX wieku. Znana jest niewielka kolekcja lalek Mychajła Hruszewskiego, zebrana w XX wieku w Subotowie, w obwodzie czerkaskim. Z kolei lalki z obwodu połtawskiego zostały zgromadzone na początku XX wieku.

DLACZEGO TO JEST WAŻNE?

Ukraińska lalka ludowa to ucieleśnienie dobroci i delikatności. Jest talizmanem ludzkiej duszy i przeznaczenia, duchowym połączeniem między przodkami. To święty symbol Wielkiej Matki, która stworzyła wszystko i chroni dusze zrodzone przez nią aż do chwili obecnej.

Takie lalki pełniły różne funkcje, m.in.: strzegły mieszkań, potomstwa, dobrego snu, zapewniały dobrobyt, a dzieci chętnie się nimi bawiły.

Sekret ich tworzenia przekazywany były w rodzinie z matki na córkę. Wcześniej wykonywało się je z siana, słomy, drewna, ziół, suchych liści, nasion oraz zbóż.

Dawniej każda dziewczyna musiała samodzielnie zrobić taki amulet, dlatego umiejętność motania lalki była tak samo ważna jak haftowanie ręcznika ślubnego.

Funkcje motanek

Rozróżniamy motanki rytualne, pełniące funkcję talizmanów, a także lalki motane dla rozrywki – przeznaczone do zabawy.

Lalki rytualne tworzone w określone święta lub z uwzględnieniem faz księżyca: motanka robiona podczas pełni księżyca miała chronić, w fazie cofania – dbać, by domownikom dobrze się wiodło i nie chorowali, w fazie wzrostu księżyca – zabezpieczać finansowo.

Motanki tworzone jako amulety dbały o zdrowie, poprawiały samopoczucie, pomagały utrzymać ciężę, zdobyć bogactwo, żyć w harmonii, osiągać sukces i szczęście. Do lalek wkładano też lecznicze zioła, a czasami monety.

Te, które pełniły funkcję zabawek, nie tylko umilały czas, lecz także pomagały rozwijać dziecięcą motorykę oraz oswajać dziewczęta z macierzyństwem.

Lalki nosiły ogólne nazwy. Nie nadawano im imion, ponieważ wierzono, że może to zaniepokoić dusze zmarłych krewnych lub przywołać złe duchy.

Motanki do dziś się nie szyje – wykonuje się ją wyłącznie przez nawijanie nici i wstążek, gdyż jest symbolem ludzkiego losu, a jego nie da się przekuć i przeciąć. W związku z tym wszystkie elementy ubioru są rozrywane (nie używa się nożyczek), nawijane (proces ten odbywa się wyłącznie zgodnie z ruchem wskazówek zegara) oraz wiązane; owija się je nićmi, czyli mota – stąd też jej nazwa. Można ewentualnie przed zrobieniem lalki naszyć np. na rękawy i na sukienkę ozdobny, haftowany materiał – nie można tego jednak robić na lalce.

Co ciekawe, dawniej w piątek i niedzielę nie wolno było motać, gdyż te dni należały do bogini kobiecej pracowitości i robótek ręcznych.

Motanka nie ma twarzy. Uważano bowiem, że laleczka mająca oczy lub usta zyska własną tożsamość i będzie skupiona na swoich pragnieniach, a nawet wchłonie duszę właściciela. Motanka bez twarzy niesie w sobie ciepło ludzkich rąk, miłość i troskę, z jaką została stworzona.

Lalka pełniąca funkcję opiekuna zamiast twarzy powinna mieć krzyż – święty krzyż oznaczający ochronę. Innymi słowy: znak słońca, który był uważany za centrum wszechświata i źródło życia – dlatego krzyż na twarzy symbolizuje samą osobę: jej życie, harmonię duchową i fizyczną. Tworzy się go z szeregu jasnych nitek lub wstążek. Poziome nici reprezentują świat fizyczny, kobiecy, pionowe zaś – duchowy, męski. Ważne, aby podczas formowania krzyża użyć również czerwonej nici i powtarzać ten ruch 12 razy (ochrona przez 12 miesięcy); czerwonej nici nie może jednak być widać.

Symbolika kolorów używanych do motania lalki

Każda barwa ma swoje znaczenie:

- **czerwona** – miłość, ochrona przed chorobami i złymi duchami;
- **pomarańczowa** – chwała, wielkość i godność;
- **żółta** – ciepło, reprezentuje światło słoneczne;
- **zielona** – młodość, nadzieja na harmonię, spokój i cisza, odrodzenie, zdrowie, młodości, reprezentuje matkę naturę;
- **błękitna i lazur** – ciągły ruch leczniczej wody;
- **brązowa** – kojarzona z matką ziemią i płodnością;
- **biała** – boskie niebo, czystość i harmonia.

Rodzaje motanek i ich zadania

Możemy się spotkać z różnymi rodzajami motanek, jedno z najpopularniejszych to:

- **Ziarnuszka** – chroni domostwo;
- **Karmicielka** – wpływa na powodzenie, przynosi obfitość;
- **Podróżniczka** – chroni w podróży, dba o bezpieczny powrót;
- **Gospodyni** – opiekuje się gospodarstwem;
- **Rodzicielka** – opiekuje się całą rodziną;
- **Otulaczka** – chroni noworodki, umieszcza się ją w łóżeczku;
- **Żadanica** – spełnia konkretne życzenia;
- **Zielarka** – uzdrawia;
- **Lulanka** – opiekuje się w czasie snu, przyciąga prorocze sny;
- **Przekupka** – dba o interesy;
- **Tryzenka** – wykonywana dla zmarłego, chroni po śmierci.

Lalka jest obiektem znanym i powszechnym w różnych kulturach od czasów najdawniejszych po współczesność. Była wykorzystana jako narzędzie socjalizacji do ról społecznych, ale reprezentowała też wzór wyglądu i ozdabiała wnętrze. Lalka może być też ciekawym tematem edukacji kulturowej. Amerykańska Barbie, japońska kokeshi, meksykańska szmaciana lalka Maria pokazują różnorodność ujęć i funkcji tej zabawki. Słowiańska motanka wywodzi się z kultury ludowej o silnych wpływach pogańskich, na które zostały nałożone elementy kultury chrześcijańskiej. Tworząc taką lalkę, warto podkreślić, że nie uczestniczymy w ceremonii o charakterze magicznym, tylko odtwarzamy czynności w celu poznania kultury innego kraju. Podobne działania proponowane są także w wielu muzeach etnograficznych w Polsce i mają na celu przybliżenie obrzędowości naszych przodków.

W naszej placówce nauczyciele mogli wziąć udział w warsztatach artystycznych, na których przy okazji tworzenia lalki motanki zastanawialiśmy się nad celem i narzędziami edukacji międzykulturowej oraz doświadczeniem migracji. Zobacz tu: <https://tiny.pl/dl7h3>.

Sylwia Kilanowska-Męczykowska,
nauczycielka-konsultantka
ds. języka polskiego
i pracy z uczniem
z doświadczeniem migracji

Współcześnie motanka straciła, niestety, to głębokie, magiczne i sakralne znaczenie. Obecnie najczęściej jest kolorowym elementem wnętrza, popularną pamiątką.

Jednak podczas masowej inwazji wojsk rosyjskich na Ukrainę motanka stała się integralną, duchową częścią ochrony żołnierzy. Ta patriotyczna lalka pomaga zbierać fundusze na Siły Zbrojne Ukrainy oraz wspomaganie przesiedleńców, a także podbija serca ludzi z innych państw kierujących swój wzrok na Ukrainę. Otacza także ochroną żołnierzy jej broniących.

Według wierzeń ludowych gdy motamy lalkę, przekazujemy w niej kawałek naszej duszy, nasze pragnienia. Kiedy więc przemieniamy swoją energię w dobre, czyste myśli – lalka staje się talizmanem. A w czasie wojny osoba motająca wlewa w nią wiarę w zwycięstwo i w to, że chronionemu człowiekowi nic się nie stanie.

Lalka motanka stała się więc jednym z symboli tej wojny. Wiele takich amuletów jest wytwarzanych w Ukrainie przez dzieci w różnym wieku i wysyłanych na linię frontu, do żołnierzy. Obrońcy używają ich jako talizmanu i zawsze trzymają blisko serca – w kieszeniach lub na nich. Motanka jest jak opiekuńczy duch, który dba, by jej właściciel pozostał przy życiu i wrócił do swoich bliskich bez szwanku.

JAK TO WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?

Do zrobienia lalki potrzebne są:

1. długi, wąski materiał – wypełnienie głowy
2. kawałek lnianego ręcznika (tkaniny) na głowę (15 x 30 cm)
3. nici do nawijania świętego krzyża („Iris” 0,5 motka) – opcjonalnie
4. biała tkanina na ręce (50 x 30 cm)
5. kijek jako podstawa ciała i materiał do jego owinięcia
6. tkanina do uformowania klatki piersiowej
7. materiał na koszulę (25 cm); opcjonalnie: tkanina z haftem na rękawy (30 x 20 cm)
8. kolorowy materiał na zewnętrzną spódnicę (można też zrobić halkę z białej tkaniny),
9. haftowany fartuszek (10 x 10 cm)
10. mocna nić do nawijania
11. wstążka jako pasek
12. nici do robienia włosów (ok. 25 cm) i obwiązywania lalki
13. kokardki do włosów
14. naszyjnik z koralików, opcjonalnie: kwiaty i kolorowe wstążki na wianek

Motanka krok po kroku

- Głowę nazywano „lalką”

1. Wąski i długi kawałek materiału zwijamy w rulon (1) i obwiązujemy nitką. Następnie okrywamy go dużym kawałkiem tkaniny (2), którą okręcamy, i zawiązujemy węzeł na szyi. (Zeskanuj najbliższy kod QR i zobacz, jak to się robi).

- Tułów oraz ręce

◀ Zwijamy materiał w rulon (4), by uformować ręce, i przywiązujemy je do patyka (5), który owijamy osobnym kawałkiem materiału. Formujemy klatkę piersiową (6) (im większe piersi, tym większy dobrobyt w domu) i ją przywiązujemy (10).

- ▼ Zakładamy spódnicę (8) i obwiązujemy ją w pasie nitką.

- ▲ Ubieramy lalkę w koszulę (7), którą związujemy na końcach.

▼ Zakładamy fartuszek (9) i obwiązujemy pas wstążką (11) (pasek jest obowiązkowym elementem ubioru).

• Włosy

▼ Tniemy nitki (12) na ok. 25 cm i formujemy włosy – zobacz nagranie ukryte pod kodem QR.

Tworzymy warkocze według uznania i zawiązujemy na nich kokardy (13). Zakładamy naszynnik (14).

Nasza lalka jest gotowa.

Olha Sławynska

Jestem nauczycielką muzyki, plastyki i sztuki. Przed wybuchem wojny uczyłam w Liceum nr 8 w mieście Pokrow. Pracuję z dziećmi od ponad 25 lat, w tym z przedszkolakami – od 12. Szczególne miejsce w mojej twórczości zajmują lalki motanki. Tu każde dziecko sztuki, czyli lalka stworzona przez dziecko, niesie ze sobą moc i energię kultury ukraińskiej. Jest silnym amuletem i pomaga zachować naszą tożsamość narodową, co w obecnej sytuacji jest bardzo ważne. Zawód nauczyciela jest trudny, ale praca z dziećmi dostarcza mi nowych wyzwań. Zainteresowanie i ciekawość moich podopiecznych motywują mnie do nowych aktywności, a te dają ogromną przyjemność.

Twórczość Olhy Sławynskiej:

WIANKI

Utkany z pachnących ziół i delikatnych kwiatów, ozdobiony kolorowymi wstążkami i obdarzony magiczną mocą – wieniec ukraiński jest jednym z najstarszych symboli Ukrainy. Poznajmy bliżej ten starożytny ornament etniczny będący podstawą tożsamości narodowej Ukraińców.

SKĄD TO SIĘ WZIĘŁO?

Tradycje tkania wieńca ukraińskiego sięgają czasów starożytnych. Jakikolwiek był powód powstania tego kolorowego amuletu, zawsze tkano go ze szczególną starannością i adoracją, gdyż podstawą ukraińskiego wianka są miłość do natury oraz szacunek do ojczyzny.

Wyśpiewany pieśniami i owiany legendami ma wielowiekową historię. Po raz pierwszy wspomniano o nim w czasach kultury sumeryjskiej (XII–III wiek przed naszą erą). Potomkowie Sumerów, przedstawiciele kultury ceramiki sznurkowej, pozostawili kolejnym pokoleniom wiele symboli – w tym mityczny znak bogini Inanny/Isztar (jej

imię oznacza czyste niebo). Składa się on z wieńca: koła i wplecionej w niego wstążki tworzącej dwa końce, a także sześcioramiennej gwiazdy pośrodku.

Co ciekawe, ten sam znak znajduje się na sarkofagu Jarosława Mądrego w Sofii Kijowskiej (XII wiek). Badacze uważają, że ukraiński wieniec jest uproszczonym znakiem Inanny, niczym życzenie spokojnego, czystego nieba nad głową tego, kto go nosi, a także ochrony przed siłami zła i nieszczęściem.

W wielu kulturach wianek jest talizmanem oraz atrybutem kobiecości i dziewczęcej czystości. Oznacza także witalność, łaskawość losu i symbolizuje życie oraz zwycięstwo życia nad śmiercią.

DLACZEGO TO JEST WAŻNE?

Dla Ukraińców wieniec ma szczególne znaczenie – traktuje się go z szacunkiem i uznaniem. Wianek Ukrainki to nie tylko dekoracja, lecz także silny amulet chroniący m.in. przed złymi duchami – dlatego, aby je odstraszyć, między kwiaty wplata się np. czosnek, piołun i lubczyk.

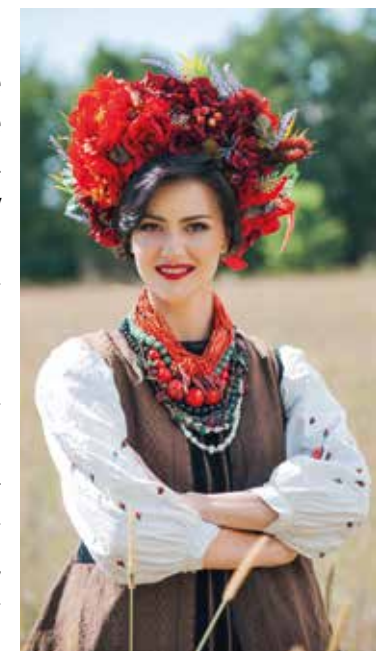
Symbolizuje także czystość dziewczyny. Kiedyś „nieprzyniesienie wieńca” oznaczało utratę dziewictwa przed ślubem. Taki stosunek do wianka jest opisywany w wielu pieśniach obrzędowych i ludowych, legendach oraz podaniach.

Co ciekawe, jego nazwa się zmienia w zależności od regionu: na Podolu to „korobula”, „łubok”, w obwodzie czerernihowskim – „teremok”, na Huculszczyźnie – „warkocz”, w rejonie boryspolskim – „hibatka” itp. Są też nazwy ogólnostowiańskie – „wienok”, „chyltse”.

Co symbolizują kwiaty wplecione w wianek ukraiński?

Do wieńca ukraińskiego wplata się przede wszystkim kwiaty – w jednym może się znajdować aż 12 różnych rodzajów:

1. Krwawnik pospolity to główny kwiat „korony” ukraińskiej, który wszędzie kiełkuje i kwitnie. Być może dlatego uważa się go za symbol niezłomnego ducha ukraińskiego.
2. Mak – według legendy to Kozak, który zginął z rąk wrogów. Mak jest symbolem smutku i tęsknoty; uważa się go także za talizman – przynosi dobry sen i chroni myśli.
3. Aksamitka – wplata się ją w pierwsze dziewczęce wianki, aby dziewczynki były piękne, czarnobrewy.

4. Rumianek – symbolizuje dobroć i czułość; to jeden z ostatnich kwiatów, które postanowiono dodać.
5. Barwinek – symbol życia, miłości i wierności, a także nieśmiertelności ludzkiej duszy.
6. Kwiaty jabłoni i wiśni – oznaczają matczyną miłość.
7. Lubczyk – symbol ludzkiego oddania, zdolności do bycia użytecznym.
8. Chaber – symbolizuje człowieczeństwo.
9. Róża, malwa i piwonia – oznaczają wiarę, nadzieję i miłość.
10. Oregano – symbol macierzyńskiej miłości.
11. Kalina – drzewo ukraińskiej rodziny; niegdyś kojarzono ją z narodzinami wszechświata, a nazwę wzięto od starożytnej nazwy słońca – „krąg”.
12. Nieśmiertelnik – symbol zdrowia: leczy wrzody i rany.

Co symbolizują wstążki w wianku?

Nieprzypadkowe są dobór, zestawienie barw i rozmieszczenie wstążek w „koronie”. Można ją ozdobić wstążkami w 12 kolorach. Każda z tych tasiemek służy dziewczynie jako amulet – chroni ją przed urokiem.

Wstążki dostosowuje się do długości włosów dziewczyny – tasiemki przycina poniżej warkocza, aby ukryć go wśród feerii barw.

Kolejność rozmieszczenia wstążek w wianku nie jest przypadkowa. Środek wieńca przewiązuje się brązową wstążką, która symbolizuje ziemię. Po obu stronach pierwszej wstążki wiąże się żółte tasiemki – symbolizujące słońce. Następnie:

- **jasnozieloną i ciemnozieloną** – oznaczające piękno i młodość;
- **błękitną i niebieską** – symbolizujące niebo oraz wodę, które dają siłę i dobre zdrowie;

- **żółtą** – symbol chleba;
- **fioletową** – oznaczającą mądrość;
- **karmazynową** – symbol szczerości;
- **różową** – oznaczającą dobrobyt i obfitość.

Jeśli w wianek wplecione są maki, dziewczyny ozdabiają go czerwoną wstążką symbolizującą magię i smutek.

Nie wplata się z kolei białej wstążki, gdyż oznacza ona tęsknotę za zmarłymi.

Kiedyś warkocz i wianek sieroty ozdabiano niebieskimi tasiemkami, a wtedy przechodnie obdarowywali ją chlebem oraz pieniędzmi, życząc szczęścia i pomyślności. W dowód wdzięczności osierocone dziecko przekazywało dobroczyńcom wstążkę ze swojego wianka.

Rodzaje wianków ukraińskich

Różnorodność wianków ukraińskich zdumiewa – jest ich łącznie ponad 77 rodzajów, m.in. rytualne (np. wieńce pogrzebowe) i okolicznościowe (np. wieńce miłosne, monastyczne, adwentowe). Wszystkie one są ściśle związane ze świętami i ważnymi wydarzeniami.

Wianki – plecione w zależności od wieku i okoliczności

Pierwszy wianek w wieku trzech lat dziewczynka otrzymywała od matki. Rodzicielka plotła go z aksamitek, stokrotek, barwinka i niezapominajek, a później przez siedem dni „kąpała” go w wieczornej rosie i ukrywała w skrzyni do święta Zbawiciela. To wtedy matka wręczała swej córce wianek wraz z jabłkiem i mówiła: „W zdrowym ciele zdrowy duch!”.

W wieku czterech/pięciu lat dziewczynka otrzymywała kolejny wianek. Wszystkie końcówki płatków musiały zostać

przecięte. Wplatalo w niego nieśmiertelniki (jako symbol zdrowia) oraz liście jabłoni (oznaczały miłość).

Z kolei sześciolatnie dziewczynki robiły wianek z chabrow i maków, aby strzec dobrego snu i czystych myśli.

Siedmioletnie zaś – wplatały do niego kwiaty jabłoni. Ojciec, wkładając „koronę” na głowę córki, uroczyście mówił: „Matko-Jabłonko, Wujku, nie szczędź zdrowia i losu dziecka”.

Dziewczynki, które miały osiem lat i więcej, robiły wianek przede wszystkim z chabrow i stokrotek.

Dziewczeta powyżej 13 roku życia wplatały tradycyjne wieńce – mające swoje nazwy i znaczenie; to od rodzaju wianka zależało, z jakich kwiatów będzie on stworzony.

Robiły m.in. wianki miłosne: dekorowały je stokrotkami, wąsami chmielu, kwiatami wiśni i jabłoni; z przodu wieniec ozdabiały bukieciem kaliny.

Gdy dziewczyna nie miała szczęścia w miłości, wplatała – z polnych maków i chabrow – wieniec nadziei. Czasem taki wianek prezentowano nieśmiało chłopcu jako znak otwartości na ewentualne oświadczenia.

Wieniec separacyjny z pierwiosnków i wrzosów był dziełem dziewczyny porzuconej przez wybranka serca. Wianek ten robiono z pierwiosnków (symbol przemijającej miłości) i wrzosów (oznaka nadchodzącej samotności oraz beznadziei). Kiedyś jego znaczenie znali wszyscy chłopcy.

W sytuacji gdy to dziewczyna chciała się rozstać – ofiarowała niedoszłemu panu młodemu wianek z gałązek wierzbowych, barwinka i astry. Wierzba jest symbolem

prawdopodobności, astry – smutku. Barwinek w połączeniu z astrem oznaczają niemą prośbę o wybaczenie: „Przepraszam, ale kocham innego”.

Z kolei z chabrow i lubczyku robiono wianek wierności. Kozak zabierał go ze sobą w drogę i już wiedział, że ta, która go dla niego zrobiła, będzie czekała na jego powrót.

Wieniec ślubny miał chronić dziewczynę przed „złym okiem” i był wykonany z barwinka, ruty, szatwii, róży itp. Czasami dla wzmocnienia funkcji ochronnej smarowano go liśćmi barwinka, czosnkiem i miodem oraz przeplatano pieprzem, czerwonymi nitkami, cebulą, monetami i owsem (Po ślubie kobiety już nie nosiły wianków).

Na Ziemi Żytomierskiej do lat 70. XX wieku młode żony – chcąc przekazać pateczkę małżeńską pannom – zamiast bukietu rzucały wianek.

W obwodzie dniepropietrowskim w latach 60. XX wieku nowożeńcy zakładali na nadgarstki wianki – w ten sposób symbolicznie łączyli swoje losy.

Gdy kobieta wybierała inną drogę niż zamążpójście: chciała służyć Bogu, własnoręcznie przygotowywała wianek. Dawno temu gdy dziewczyna chciała wstąpić do zakonu, wieczorem przed jej wyjazdem inne panny zbierały się w domu. Każda z nich przynosiła ze sobą białe lilie – symbol czystości. Odprawiały obrzęd pożegnania z życiem codziennym: śpiewały świeckie pieśni i tańczyły. Następnie pojawiały się starsze kobiety z rodziny i ubierały dziewczynę w długą, ciemną suknię. Dziewczęta nakładały jej na głowę wianek z białych lilii.

Z kolei wieniec dożynkowy to zapowiedź przyszłości: nowych zbiorów. Podczas żniw tkano go ze zboża. Najczęściej zaszczyt niesienia takiego wieńca do wsi przypadał młodej, pracowitej dziewczynie, która niedługo miała wyjść za mąż. Zwyczaj robienia wianków z kłosów już zanikł.

Wieniec towarzyszy wielu rytuałom w czasie cyklu wiosenno-letniego. W niektórych rejonach, np. w obwodzie kijowskim, dziewczęta w Noc Kupały wypuszczają do wody wianki (czasem przyczepiają do nich świece) i w ten sposób przepowiadają sobie przyszłość. W zależności od tego, jak wieniec unosi się na wodzie, interpretują, co im przyniesie los: czy wkrótce wyjdą za mąż, z której strony nadejdzie pan młody, gdzie będą mieszkać po ślubie.

Wianki są nie tylko atrybutem tańca ludowego, lecz także tańca współczesnego. (Aby się przekonać, zeskanuj poniższe kody QR).

JAK TO WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?

Razem z uczniami można zrobić wianek z mleczy i innych kwiatów oraz ziół – według poniższego schematu.

Zadania dla przedszkolaków (przykładowe polecenia, z wykorzystaniem odpowiednich szablonów wianków).

- Pokoloruj wstążki (wianki 1, 3, 4, 5, 6).
- Pokoloruj kwiaty (wianki 2, 3, 4).
- Pokoloruj kwiaty i dorysuj wstążki (wianek 2).
- Pokoloruj kwiaty i wstążki (wianek 3).
- Pokoloruj kwiaty i udekoruj wstążki za pomocą plasteliny (wianek 4).
- Przyklej wstążki do korony (wianek 7).
- Wytnij i przyklej kwiaty (tabela 1) do korony (wianek 1).

Zadania dla uczniów szkół podstawowych (przykładowe polecenia, z wykorzystaniem odpowiednich szablonów wianków).

- Pokoloruj wstążki (pamiętaj o kolejności rozmieszczenia kolorów).
- Pokoloruj kwiaty zgodnie z ich naturalną barwą.
- Narysuj/pokoloruj wstążki w wieńcu osieroconego dziecka.
- Przyklej kwiaty i wstążki do wianka (według rodzaju lub pory roku).
- W którym miesiącu zrobisz wianki 8, 9, 10, 11?
- Na jaką okoliczność zrobiono wianki 8, 9, 10, 11?

Zadania dla uczniów szkół ponadpodstawowych:

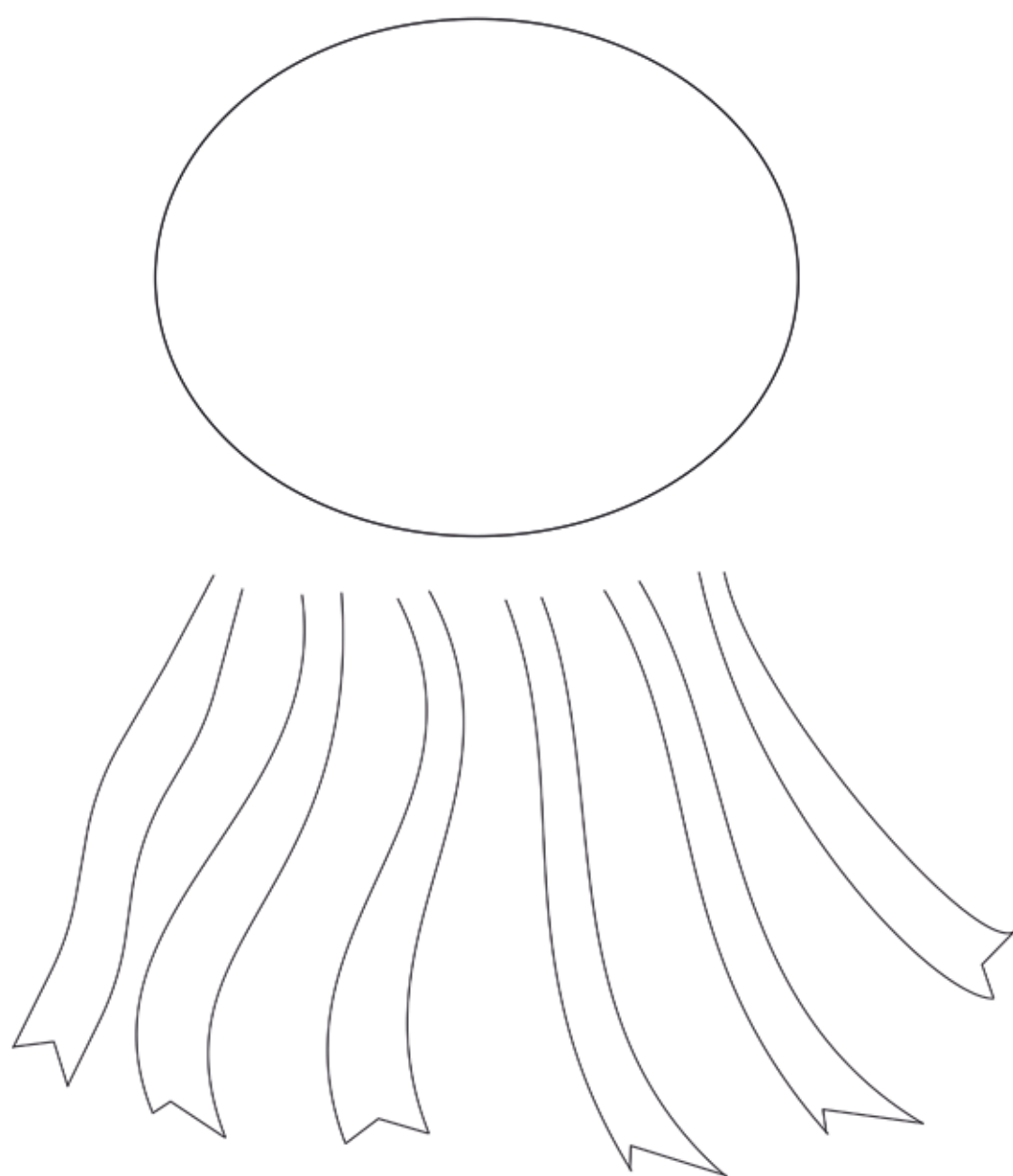
- Zapoznaj się z filmikiem (ukrytym pod kodem QR) i stwórz współczesny wianek.

Szablony wianków wraz z tabelą z kwiatami znajdziesz na s. 48–59.

*Odpowiedź na pytania:
W którym miesiącu zrobisz wianki 8, 9, 10, 11 i na jaką okoliczność?
wianek 8 – lipiec (wianek ślubny), 9 – maj (np. dla 7-latki, bo są kwiaty jabłoni), 10 – czerwiec (np. wianek nadziei), 11 – sierpień (wianek dożynkowy).*

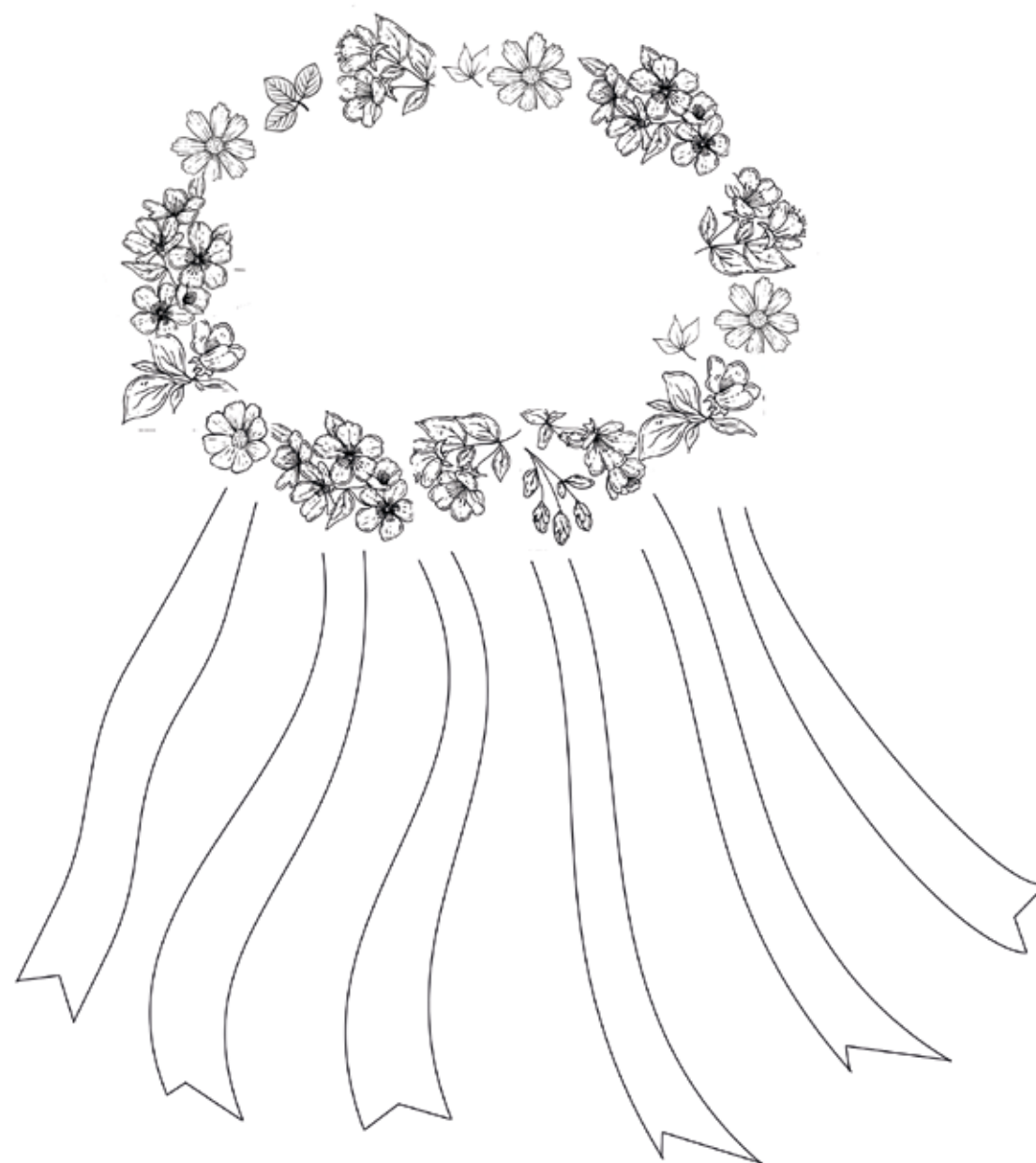
Wianek 1

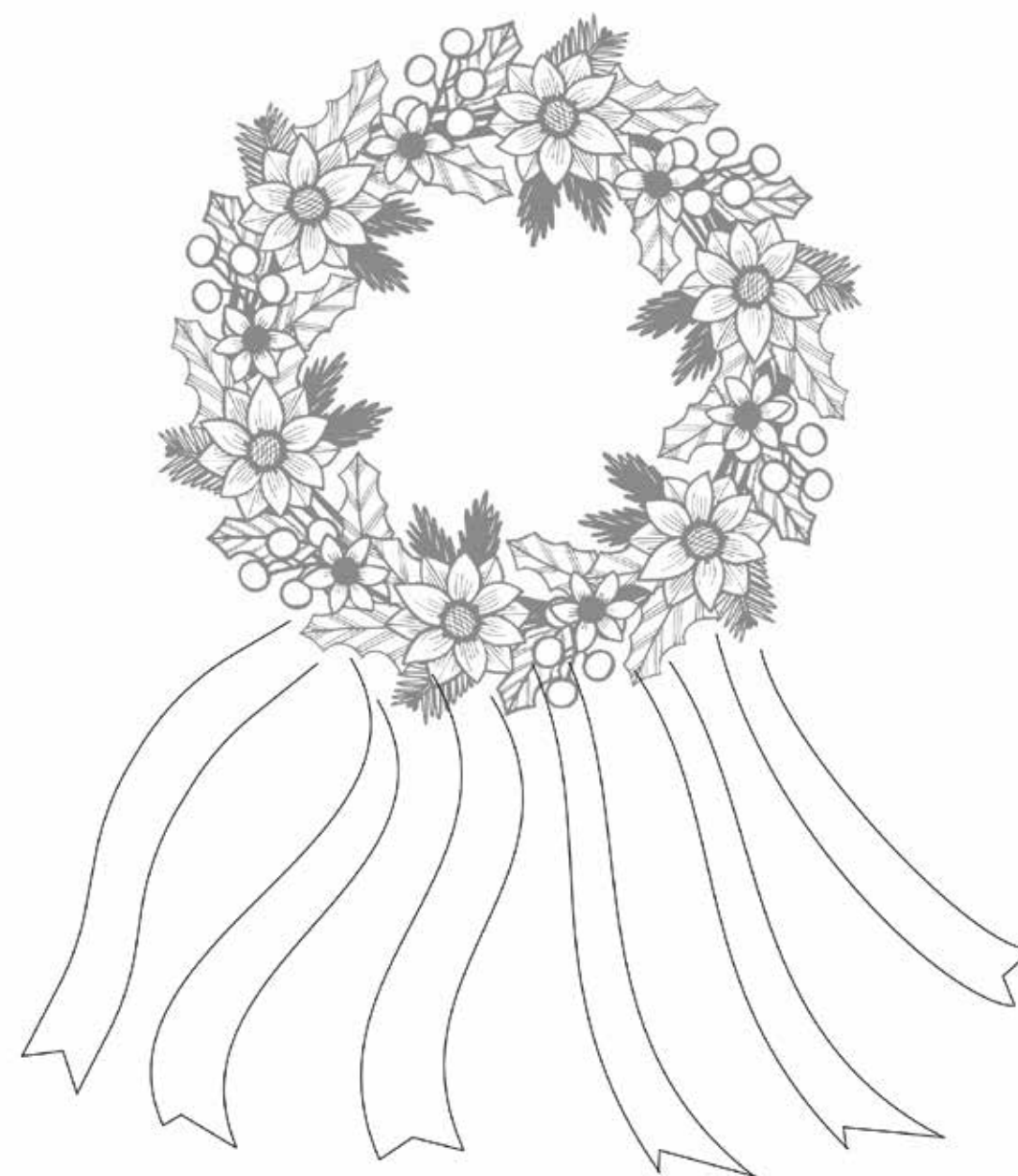
Wianek 2

Wianek 3

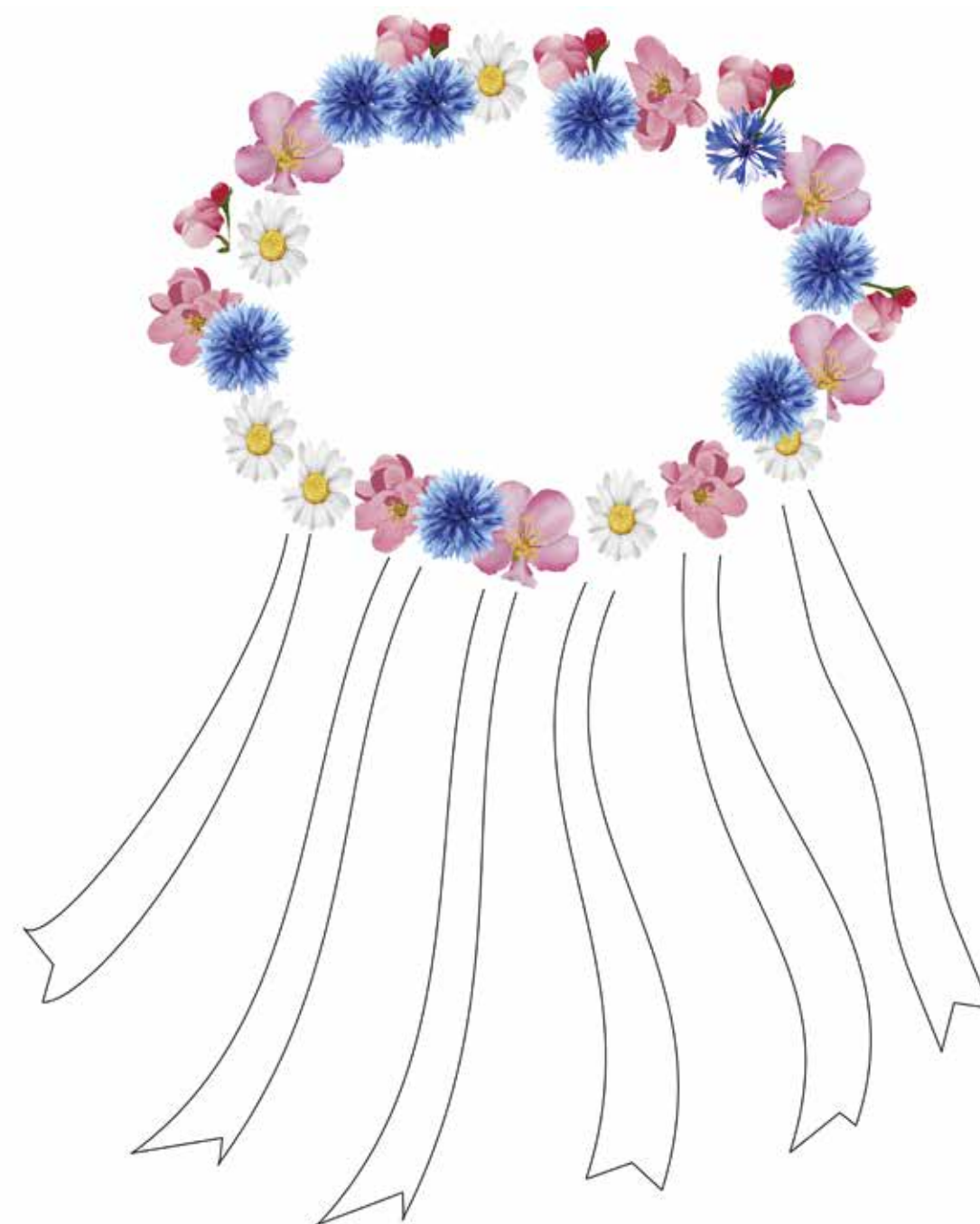
Wianek 4

Wianek 5

Wianek 6

Wianek 7

Wianek 8

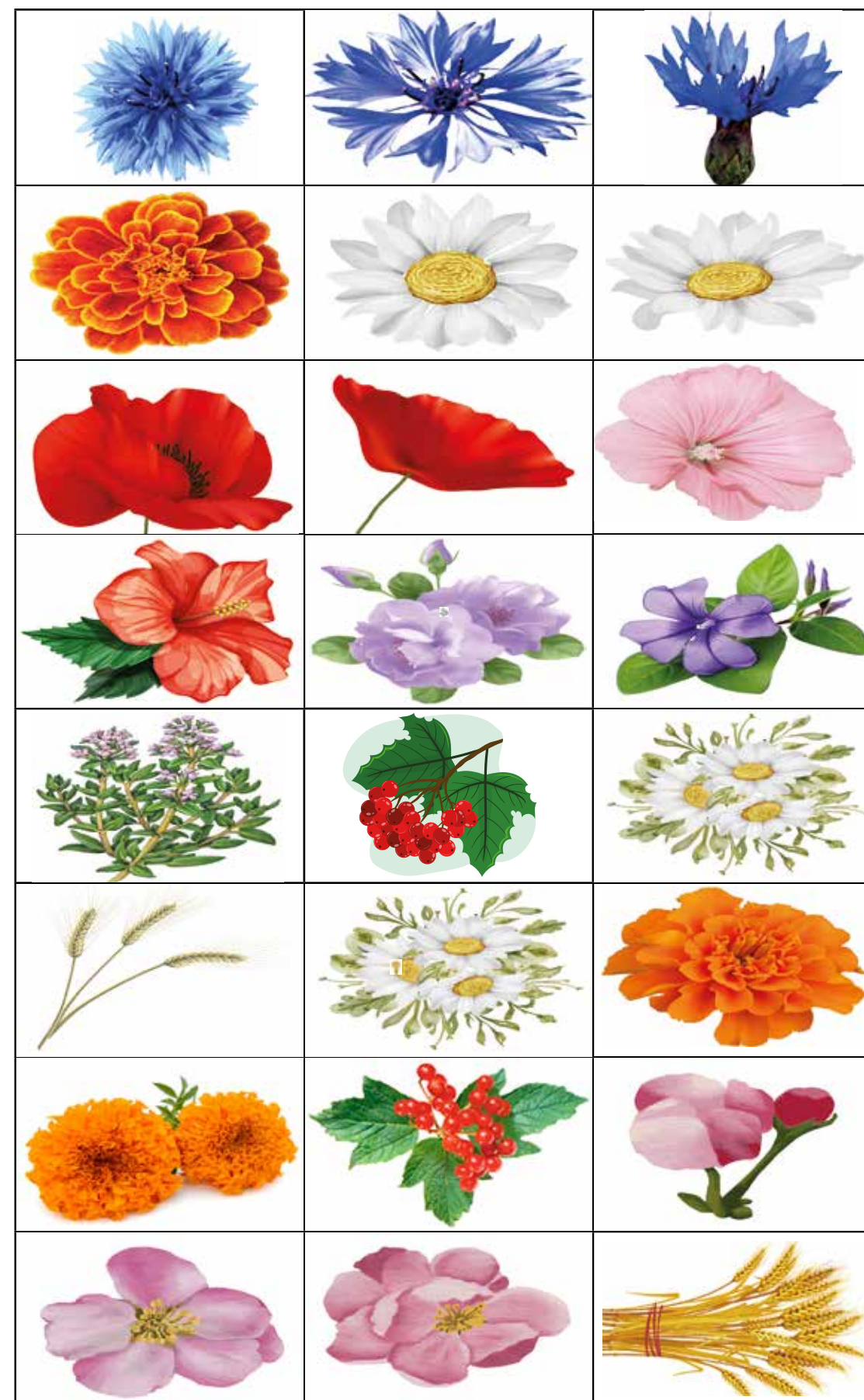
Wianek 9

Wianek 10

Wianek 11

TAŃCE LUDOWE

Taniec ludowy to nie tylko określone ruchy, lecz także towarzysząca im specjalnie skomponowana muzyka oraz obyczaje obejmujące m.in. różnobarwne stroje, ludowe pieśni powiązane z licznymi ceremoniałami i regionalne instrumenty. Tańce te zalicza się do dziedzictwa kulturowego danego kraju.

Ukraińskie tańce ludowe można podzielić na trzy grupy:

- okrągłe (tańczone po obwodzie koła; najstarszy to horowod – wykonuje się go do dziś);
- w parach (głównie forma zalotów i pantomimiczne wyznawanie miłości);
- solowe (tańczy jedna osoba lub dwie: kobiety, mężczyźni lub kobieta i mężczyzna).

SKĄD TO SIĘ WZIĘŁO?

Taniec jest jedną z najstarszych form sztuki ludowej w Ukrainie. Już na rysunkach zachowanej zastawy stołowej Trypillia (Trypillia VII–II wiek przed naszą erą) możemy zaobserwować gesty postaci, które są często spotykane w tańcach współczesnych.

W Ukrainie (i w Polsce) tańce ludowe powiązane były ze świętami religijnymi i okolicznościowymi – a te z kolei z naturą. Sezonowość przyrody wyznaczała cztery cykle: wiosenny, letni, jesienny i zimowy, z których każdy łączył się w czasie, po pierwsze – z odpowiednimi zjawiskami, a po drugie – z konkretnymi rodzajami działalności rolniczej.

Letnie obrzędy kojarzono z przesileniem letnim, a także ważnym okresem agrarnym – oczekiwaniem na żniwa. Bogactwo zbiorów miały zapewnić magia roślin (Zielone Świątki) i wody (Noc Kupały).

Cykl jesiennych rytuałów zbiegał się ze żniwami.

Rytuały zimowe wiązały się z punktem zwrotnym w przyrodzie – przesileniem zimowym. W tym czasie ludzie próbowali przepowiadać przyszłość – stąd m.in. wróżby.

I tak cykl roczny się zamykał, a jego powtarzanie stało się podstawą ukształtowania tradycji obrzędowych.

Właściwie okres wiosenny w Ukrainie rozpoczynał się wraz z powrotem w marcu pierwszych ptaków z południa. Dziewczęta i chłopcy, chcąc przywołać wiosnę, zaczęli prowadzić wiośnianki – okrągłe tańce przy wtórze piosenek, dzięki którym nawoływano wiosnę. Dzieci bawiły się zaś w „ptasie wezwania” – pierwszego słonecznego dnia niosły w dłoniach upieczone dzień wcześniej przez mamy lub babcie figurki ptaków. Takie ciasteczka nazywano „skowronkami” lub „gołębiami”. Tradycja ta nadal jest podtrzymywana – zabawy najczęściej przypadają na czas postu wielkanocnego, więc bułeczki też są postne.

DLACZEGO TO JEST WAŻNE?

Poprzez taniec ludowy człowiek poznaje historię swojego kraju i identyfikuje się ze społeczeństwem, kształtuje swój własny narodowy światopogląd. Tańce ludowe odzwierciedlają historię rozwoju kraju i napętlają duszę każdego człowieka dumą, budząc w nim głębokie poczucie patriotyzmu.

Istnienie ukraińskiej choreografii ludowej, będącej formą sztuki, wiąże się z realizacją postulatów estetycznych. Oprócz funkcji estetycznej ukraińska choreografia ludowa odgrywa też inne role, istotne dla społeczeństwa: komunikacyjną, integrującą, regulacyjną, informacyjną, heurystyczną, rozrywkową. Wszystkie są ze sobą ściśle powiązane oraz wpływają na człowieka w złożony sposób.

Żeby lepiej poznać tradycje, zwyczaje i obyczaje Ukraińców, warto zapoznać się z poniższymi stronami internetowymi, ukrytymi pod kodami QR.

- ◀ Wirtualny portal muzealny
- ▼ Wirtualne zwiedzanie muzeów na świeżym powietrzu Muzeum Zofii w Kijowie ▼

Krzywy taniec (okrągły)

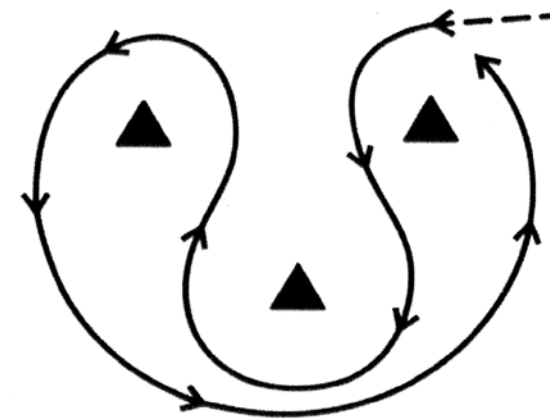
Wiosna w Ukrainie oficjalnie rozpoczyna się wraz ze Zwiastowaniem (7 kwietnia). To święto ziemi, kiedy „Bóg błogosławił ziemię” i wszystko znów ożywało.

Tego właśnie dnia gospodarze wypędzali bydło „na wiosnę”, wybrzmiewały pierwsze wiośnianki, a dzieci i młodzież intensyfikowały swoje gry i zabawy. Po południu zaś w pobliżu kościoła dziewczęta łąpały się za ręce i rozpoczynały tzw. krzywy taniec, by uwolnić energię życiową w przyrodzie. (Później wykonywano go dopiero w tygodniu wielkanocnym).

JAK TO WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?

Uczestnicy stoją w rzędzie i trzymają się za ręce; prowadzi im dziewczynka, która porusza się wzdłuż linii mającej kształt krzywej – stąd nazwa tańca. Każdy kolejny uczestnik podąża za stojącym przed nim tancerzem.

Najczęściej przed rozpoczęciem tańca wyznacza się punkty orientacyjne – wbija się w ziemię trzy lub cztery gałązki wierzby lub w tych miejscach staje trzech (lub czterech) uczniów. Dziewczynka prowadząca tancerzy okrąża te punkty wolnym krokiem.

Poniższe kody QR odsyłają do filmików, które pokazują ten taniec w różnych wersjach.

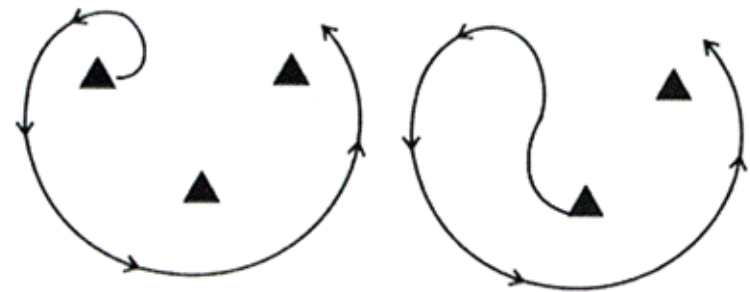

Podstawa programowa kształcenia ogólnego daje duże możliwości wykorzystania przywołanych propozycji ćwiczeń. Ta forma ruchu najczęściej gości w salach przedszkolnych, gdyż zadaniem przedszkola jest budowanie wrażliwości estetycznej dziecka w odniesieniu do wielu sfer, w tym właśnie tańca. Przedszkolak, uczestnicząc w rytmicznych płasach, rozwija się fizycznie i poznawczo. Może eksperymentować z rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, porusza się „przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku oraz wyraża ją ruchem”¹. Na pierwszym etapie edukacyjnym, w klasach I-III, odbywa się kształcenie zintegrowane. Elementem edukacji muzycznej jest także taniec. Zgodnie z założeniami podstawy programowej uczeń m.in. „tańczy według układów ruchowych charakterystycznych dla wybranych tańców (w tym integracyjnych, ludowych polskich oraz innych krajów Europy i świata)”².

1 Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Podstawa programowa wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej z komentarzem. Wychowanie przedszkolne i edukacja wczesnoszkolna, <https://tiny.pl/dlzm6>. [dostęp: 12.07.2024], s. 8.
2 Ibidem, s. 34.

Urozmaicenie tańca:

Ostatni tancerz zabiera stojące w kole dziecko, a to z kolei łapie za rękę następne itd., aż wszyscy tancerze biorąc udział w krzywym tańcu będą tworzyć długi sznur.

Kołupałoczka/wychylaśnik – panieński ruch taneczny

Dawno temu gdy Kozacy głównie zajmowali się walką, ich kobiety zostawały same i zarządzały domostwem. Same też się bawiły – tak powstawały ruchy taneczne, np. kołupałoczka, które wykonywała tylko płeć żeńska.

Taniec ten nawiązuje do prac gospodarskich – zakładania przez kobiety ogródków. Gdy chciały coś zasiać, najpierw wykopywały w ziemi dół. (Dlatego pierwszy ruch rozpoczynamy od postawienia stopy na palcach – tak jak byśmy chcieli wydrążyć dziurę w ziemi). Następnie wrzucali do niego ziarno i za pomocą pięty zasypywały dół ziemią. (Drugim elementem jest więc postawienie stopy na pięcie). Dalej ogrodniczki przydeptywały ziemię. (Dlatego tupiemy trzy razy). I tak powtarzały te czynności każdej wiosny (Odtwarzamy więc te czynności na przemian: najpierw prawą, potem lewą nogą – gdy ruch zaczynamy od prawej nogi. Jeżeli od lewej – tupanie rozpoczynamy lewą nogą).

JAK TO WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?

Warto obejrzeć z uczniami filmik, na którym dzieci wykonują kołupałoczkę, i razem ją zatańczyć.

Tutaj można ją zobaczyć i przećwiczyć:

Wersja trudniejsza dla starszych uczniów (z ukraińskim ruchem tanecznym o nazwie „tynok” (po polsku „płótek”). Tynok mogą tańczyć obie płcie.

Kołomyjka

Kołomyjka to inaczej krótka pieśń ludowa wykonywana samodzielnie lub z wykorzystaniem tańca. Nie wiadomo, kiedy dokładnie powstała, ale jej nazwa wskazuje miejscowość, gdzie się narodziła. To miasto Kołomyja w obwodzie iwanofrankowskim nazywane „Bramą Karpat”. Przecina je wiele szlaków turystycznych. Wydaje się, że w tym miejscu już samo powietrze inspirowało do kreatywności, a malownicza przyroda zachęca do wyjścia na zewnątrz i włączenia się do radosnego tańca.

Początkowo kołomyjka była znana tylko w tym mieście, ale w połowie XIX wieku rozprzestrzeniła się na Karpaty oraz Zakarpacie. Dziś piosenki są uzupełniane o nowe treści i chętnie wykonywane zarówno na profesjonalnej scenie, jak i podczas rodzinnych świąt.

W zależności od regionu wyróżnia się następujące rodzaje kołomyjek:

- huculską,
- bukowińską,
- pokucką,
- bojkowską.

Słowo „kołomyjka” pochodzi od słowa „koło”, dlatego wszystkie odmiany tego tańca charakteryzują się utworzeniem jednego dużego okręgu, rozbiciem go na kilka mniejszych i przechodzeniem z koła do koła. Serbskie „kolo”, słoweńskie i słowackie „kalamayki” i „karichki”, czeskie „do kolochka”, bułgarskie „horo” wykazują pewne podobieństwa do kołomyjki.

Kołomyjki – zarówno piosenki, jak i ruch taneczny – są wesołe i humorystyczne. A taniec charakteryzuje się szybkim tempem i jest rytmiczny. Czasami dzieli się go na dwie części: wolną i szybką. Bogactwo i barwa kultury huculskiej sprawiają, że kołomyjka jest wprowadzana do współczesnej sztuki pieśni i tańca.

Lekcje muzyki w kolejnych klasach szkoły podstawowej (IV–VII) także kryją w sobie taneczny potencjał. Według podstawy programowej uczniowie wykonują podstawowe kroki, figury i układy taneczne polskich tańców narodowych: poloneza, kujawiaka i krakowiaka, a także wybranych tańców ludowych, w szczególności własnego regionu oraz – i tu kryje się możliwość wykorzystania przygotowanych przez autorkę ćwiczeń – wybranych tańców różnych narodów³. Ruch w rytmie muzyki ma wiele walorów: sprzyja dobrej kondycji i daje także szansę na wypowiedź w formie innej niż werbalna. Uczniowie z doświadczeniami migracji, uczestnicząc w tańcu, który pochodzi z ich kręgu kultury, mogą poczuć się dostrzeżeni i być może zwiększyć się ich pewność siebie. Wspólny taniec stanie się okazją do integracji w pełnym tego słowa znaczeniu i pięknym początkiem dialogu kultur.

Sylvia Kilanowska-Męczykowska,
nauczycielka-konsultantka
ds. języka polskiego i pracy
z uczniem z doświadczeniem
migracji

3 Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Muzyka, <https://tiny.pl/dnps3> [dostęp: 10.07.2024], s. 12.

JAK TO WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?

Zapoznajmy się z tym tańcem wykonywanym przez różne grupy wiekowe.

Arkan (Lasso)

Szczególne miejsce wśród tańców męskich zajmował rytualny taniec wojskowy – arkan. Jego celem była próba siły i wytrzymałości wojownika: ci, którzy nie dotrzymywali kroku i puszczały ręce, byli wyrzucani z kręgu. Prawdopodobnie arkan był swego rodzaju przygotowaniem psychologicznym żołnierzy; inspirował, dawał siłę, energię oraz podnosił ducha walki. Okrzyk „Arkana!” to wezwanie do działania. Okrzyki w trakcie tańca informują także o przejściu do następnego ruchu tanecznego.

Dziś arkan przetrwał w obwodach: iwanofrankowskim, czerniowieckim i zakarpackim.

Poniżej taniec w wykonaniu Myszka Adamczaka, orkiestry NAONI i grupy tanecznej, z 2015 roku.

Taniec arkan (podobnie jak w Polsce polonez) wykonywany jest wyłącznie do jednej muzyki. Nawet jeśli nie można zatańczyć – można wykonać melodię, tak jak to robi Myszko na poniższym filmiku. Wykonuje on muzykę do arkana podczas wyzwolenia obwodu kijowskiego

w 2022 roku. Jego „instrumentem” jest rura, a „sceną” – rów. To nagranie obejrzały dziesiątki milionów ludzi na całym świecie i było rozpowszechniane przez wiele światowych mediów:

JAK TO WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?

W zależności od grupy wiekowej warto wprowadzić elementy tego tańca:

1. Krok boczny
2. Kołysanie
3. Krok boczny z obrotem + czesanka (patrz s. 70)
4. Machanie ręką + obrót wokół siebie
5. Krok z podskokiem
6. Kroki w bok (oddzielnie od prawej nogi, oddzielnie od lewej nogi)

Uczymy się tańczyć arkan:

Hopak

Prawdziwy hopak ludowy był głównie solowym tańcem męskim, opartym na improwizacji i rywalizacji.

Nazwa tańca pochodzi od czasownika „gupaty” („łatać”, „skakać”). Taniec powstał na Siczy Zaporoskiej; została w nim zakodowana sztuka walki za pomocą kopnięć i podcięć, a w wersji z szablą – walka tą bronią. To właśnie dzięki sztuce walki o nazwie „hopak”, której towarzyszyły rytmiczne ruchy i śpiew, 500 lat temu ukraińscy Kozacy byli najlepszą piechotą w Europie.

Rosyjska cesarzowa Katarzyna II zrobiła wszystko, aby zniszczyć Kozaków – dlatego ten rodzaj sztuki walki praktycznie zanikł. Obecnie pozostał taniec wykonywany zarówno przez mężczyzn, jak i przez kobiety. Dziś hopak jest najpopularniejszym tańcem ukraińskim i jednocześnie – najtrudniejszym.

W poniższej serii filmów można przyjrzeć się odradzeniu kultury kozackiej na wyspie Chortyca, znajdującej się

naprzeciw nabrzeża miasta Zaporże (aktorzy wcielający się w zaporożan bronią teraz Ukrainy przed inwazją rosyjską), w Odessie i w obwodzie lwowskim.

W 1937 roku słynny choreograf Paweł Wirski wystawił wraz ze swoim zespołem ten ognisty taniec – i w tej aranżacji wykonano go później w 78 krajach na świecie.

Na dziedzińcu zamku w Krasieczynie 5.09.2015 roku ustanowiono rekord Guinnessa – ponad 250 osób zatańczyło tam hopaka.

Aby nauczyć się tak tańczyć, trzeba ćwiczyć co najmniej 15 lat. Naukę tego tańca w Ukrainie dzieci rozpoczynają w przedszkolu.

JAK TO WYKORZYSTAĆ W SZKOLE?

Zajęcia ruchowe „Rozgrzewka kozacka” – dla przedszkolaków:

Przykładowa muzyka do rozgrzewki:

- Adamcewicz „Zaporozkiy marsh”

- Kozak jedzie przez miasto

Z okazji Dnia Kozaka (1 października) można zaproponować dzieciom współzawodnictwo w zespołach – wykonanie poniższych elementów tanecznych:

- **Bieg latający** – pozycja wyjściowa: nogi ułożone równolegle do siebie – pięta do pięty i palce do palców, nogi lekko ugięte w kolanach. Dziecko w szybkim tempie stawia duże kroki, tak jakby skakało przez kałuże; stopy podczas szybkich wymachów nie odrywają się zbyt mocno od podłogi, palce u nóg są wyciągnięte.
- **Przysiad „piłki”** – pozycja wyjściowa: nogi ułożone równolegle do siebie – pięta do pięty i palce do palców; pięty uniesione. Dziecko przysiadają z wyprostowanymi plecami, a następnie wykonuje podskoki (w dal, w miejscu lub kręcąc się wokół siebie).
- **Suwak** – pozycja wyjściowa: przysiad, a następnie – ciągle w tej samej pozycji – wyrzucenie przed siebie raz jednej nogi, raz drugiej.

Iryna Mamchyts

Pochodzę z rosyjskojęzycznego Krymu. Gdy dostałam się na studia pedagogiczne, przeprowadziłam się do Melitopolu i tam odkryłam bogatą kulturę ukraińską. Wiedzę tę później przekazywałam przedszkolakom: robiłam wianki, szłam stroje ludowe dla dzieci. Przez lata powstało tego wiele. W mojej pracy tradycją było organizowanie jesiennych świąt o tematyce ludowej z ognistymi tańcami ukraińskimi oraz obowiązkowymi wiośniankami w ramach Poranków wiosennych, które można obejrzeć tu: <https://www.youtube.com/@irynamamchyts9122>.

Za swój największy sukces zawodowy uważam wkład w wychowanie naszej ukraińskiej, patriotycznej młodzieży broniącej teraz swojej ojczyzny przed wrogiem czy naszych dzieci śpiewających wraz z rodzicami w schronisku taneczne piosenki (właśnie wiośnianki, których nie zdążyliśmy zaśpiewać podczas Poranka wiosennego w 2022 roku...).

- **Czesanka** – pozycja wyjściowa: nogi ułożone równolegle do siebie – pięta do pięty i palce do palców; kolana lekko ugięte, pięty uniesione, ciało lekko pochylone do przodu. W szybkim tempie dłońmi zaciśniętymi w pięści dziecko kręci młynek, a nogi lekko wyrzuca do przodu (raz prawa, raz lewa, po osiem razy). Czesankę można wykonywać w miejscu, kręcąc się wokół siebie, pojedynczo lub w parach. (Czesanka jest także na nagraniu z elementami tańca arkan – zobacz: Uczymy się tańczyć arkan, s. 67).
- **Gołąbki i kabriola** – dla starszych uczniów, już z przygotowaniem:

Trzymamy w rękach publikację dotyczącą symboli współczesnej kultury ukraińskiej. Jest to ciekawe i ważne opracowanie. Od wielu lat bowiem na terenach Polski mieszkają Ukraińcy, a w Ukrainie – polska mniejszość narodowa. Wydawałoby się, że dobrze się znamy. Nic bardziej mylnego – są obszary warte zgłębienia.

Dzięki tej publikacji polskie społeczeństwo może lepiej poznać swoich ukraińskich sąsiadów, którzy są nimi nie tylko ze względu na wspólną granicę – teraz z powodu wojny często mieszkają na tej samej ulicy, w tym samym bloku. Znowu otworzyć przed sobą serca, tak jak to zrobili Polacy po 22 lutego 2022 roku.

Słowa podziękowania za wsparcie chciałabym przekazać także pracownikom Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku. PCEN wspiera ukraińskich nauczycieli na wielu płaszczyznach, m.in. zorganizowało Punkt konsultacyjny dla nauczycieli z Ukrainy, prowadzi kursy językowe, warsztaty, webinaria, wydaje publikacje.

Dzięki opracowaniu *Pod wspólnym niebem* Ukraińcy mogą pielęgnować swoje tradycje, a Polacy – lepiej poznać nowych sąsiadów, współpracowników, kolegów i koleżanki z jednej ławki. Dowiedzieć się, że wyszywanka to symbol wolności, walki o niepodległość, kulturowa identyfikacja. Poznać siłę tańców ludowych i moc lalki motanki.

Zachęcam do przeczytania tej publikacji.

Inna Szostak
socjolog, dr historii,
koordynator Punktu konsultacyjnego
dla nauczycieli z Ukrainy PCEN